

Українська Всесвітня Координаційна Рада
Міжнародна громадська організація українців «Четверта Хвиля»

«Українці — для України!»

I ЕКОНОМІЧНИЙ ФОРУМ УКРАЇНЦІВ СВІТУ

Збірник доповідей

За редакцією
Олександера ШОКАЛА

Київ — 2007

ЗМІСТ

1. *Дмитро ПАВЛИЧКО*. Вступне слово 3
2. Концепція I Економічного форуму українців світу 5
3. *Іван БУДЗАЙ*. Стратегічний шлях прискореного розвитку українського суспільства – через аграрний сектор економіки 11
4. *Володимир ІЛЬЇН*. Національне і глобальне в економічному розвитку України: антропологічний вимір відродження 18
5. *Анатолій МАЦКО*. Соціально-політичні, правові й міграційні аспекти української економіки 25
6. *Олександр ШОКАЛО*. Український культурно-інформаційний продукт – духовний чинник самовідтворення й саморозвитку нації 33
7. *Ігор БЕЗКЛУБИЙ*. Ринок фінансових послуг як метод забезпечення інвестиційних бізнес-проектів розбудови України 40
8. *Микола ДРОБНОХОД*. Концептуальні засади переходу України до стійкого екологічно безпечного розвитку 44
9. *Геннадій ДМИТРЕНКО*. Нова ідеологія управління суспільством та економікою України: проблеми, стратегія розвитку 56

ВСТУПНЕ СЛОВО

Українська Всесвітня Координаційна Рада й Міжнародна громадська організація українців «Четверта Хвиля» здійснили підготовчу роботу до I Економічного форуму українців світу, який заплановано провести в Києві 2007 року. Ці робочі матеріали, напрацьовані Експертною радою, ми надсилаємо учасникам Форуму й пропонуємо підготуватися до предметної розмови за наперед окресленими основними напрямками.

Від імені президії УВКР висловлюю подяку членам Експертної ради – видатним ученим, які створили концепцію Форуму й підготували свої доповіді, в процесі обговорення яких, на нашу думку, маємо виробити систему важливих рекомендацій для української державницької еліти.

У роботі Форуму візьмуть участь відомі українські підприємці, економісти з багатьох країн, на яких покладається завдання реально оцінити нинішню соціально-економічну, екологічну й культурну ситуацію в Україні та запропонувати практичні методи розв'язання проблем.

Таким чином, ми сподіваємося на інтелектуальну й ділову допомогу від наших земляків, які мають досвід успішної праці в різних сферах економіки розвинених країн. Українські громадські структури в усьому світі повинні розширювати свою діяльність за межі культурно-мистецьких і освітніх заходів у сферу економіки та осмислення сучасних процесів у світовому господарстві, зокрема впровадження науково-технологічних інновацій, що стали основою соціально-економічного зростання країн. Тим більше, майже в кожній розвиненій країні помітна активна присутність підприємців українського походження.

Після ознайомлення з цими робочими матеріалами може скластися враження, що хоч доповідачі в цілому й ясно бачать шлях, яким Україна має йти, аби стати економічно потужною, справді незалежною державою, але не завжди рекомендують конкретні способи досягнення такого розвитку.

Однак важливо відзначити, що всі доповіді перейняті тривогою за кризовий стан, у якому перебуває наше господарство, природне й культурне середовище, особливо за страхітливий занепад сільського господарства на унікальних чорноземах, і накреслюють перспективу виходу з кризи. Дуже стурбовано висловлює свою громадянську позицію Іван Будзай про втрати й можливості аграрного сектору української економіки. Ми поділяємо його погляд, що розвиток української національної свідомості й усього суспільного єства не може відбутися без відродження чи власне новонародження українського села – скарбниці національного генофонду. Володимир Ільїн проникливо розглядає проблему

економічного розвитку України у зв'язку з загрозами глобалізації. Олександр Шокало справедливо наголошує на тому, що самовідтворення й розвиток української нації можливі за умови, коли виготовленням і поширенням культурно-інформаційного продукту в Україні займатимуться не ділки-пришельці заради комерційного зиску, а українські виробники, які зацікавлені в високоякісній духовно-інтелектуальній поживі для національного ества. Для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку України доповідачі рекомендують також розв'язати проблеми екологічної безпеки (Микола Дробноход) та соціально-політичних, правових і міграційних аспектів української економіки (Анатолій Мацко), запровадити цивілізований ринок фінансових послуг для забезпечення інвестиційних бізнес-проектів (Ігор Безклубий) та нову систему управління суспільством і економікою України (Геннадій Дмитренко).

Незважаючи на цілий комплекс проблем, які стоять перед нами, не треба їх драматизувати і впадати в песимізм. Українське суспільство все-таки являє свою потугу, хоч як тяжко йому долати інерцію неволі, якою пройнята певна частина громадянства. Українці показують і своє рішуче прагнення гідного життя, свою громадянську волю й демократизм, що неодмінно забезпечать нам перемогу.

*Дмитро ПАВЛИЧКО,
голова УВКР, Герой України*

К О Н Ц Е П Ц І Я І ЕКОНОМІЧНОГО ФОРУМУ УКРАЇНЦІВ СВІТУ

Гасло Форуму: «Українци — для України!»

Мета ІЕФУС:

- визначити місце української економіки в глобальному світовому господарстві та запропонувати стратегічний метод розвитку українського суспільства через аграрний сектор, що забезпечує основу відродження генофонду української нації й добробуту країни;
- означити перспективні напрями розвитку українського малого й середнього бізнесу та створити координаційно-діловий центр його підтримки для залучення вітчизняних і закордонних інвестицій;
- запропонувати пілотні проекти (мікроекономічні моделі) в цих перспективних напрямках для спільної реалізації з інвесторами;
- створити систему правової й організаційної експертизи цих проектів та страхових гарантій інвестиціям;
- запропонувати інноваційну модель (нову ідеологію) суспільного управління в процесі реалізації цих проектів на засадах спільної дії, взаємодопомоги та задати новий імпульс соціально-економічному, екологічно безпечному розвитку Української держави.

Пропонуємо організувати роботу Форуму за такими основними напрямками:

І. Місце української економіки в глобальному світовому господарстві

Теми доповідей для обговорення на пленарному засіданні:

1. Стратегічний шлях прискореного розвитку українського суспільства — через аграрний сектор економіки (*Доповідач — І. Г. Будзай*) (30 хв.).
2. Національне і глобальне в економічному розвитку України: антропологічний вимір відродження (*Доповідач — В. В. Львів*) (20 хв.).
3. Соціально-політичні, правові й міграційні аспекти української економіки (*Доповідач — А. С. Мацко*) (20 хв.).

4. Український культурно-інформаційний продукт — духовний чинник само-відтворення й саморозвитку нації (*Доповідач — О. А. Шокало*) (20 хв.).
5. Ринок фінансових послуг як метод забезпечення інвестиційних бізнес-проектів розбудови України (*Доповідач — І. А. Безклубий*) (20 хв.).
6. Концептуальні засади переходу України до стійкого екологічно безпечного розвитку (*Доповідач — М. І. Дробноход*) (20 хв.).
7. Нова ідеологія управління суспільством та економікою України: проблеми, стратегія розвитку (*Доповідач — Г. А. Дмитренко*) (20 хв.).

Теми виступів в обговоренні доповідей:

1. Необхідність змін правової системи для відродження української економіки.
2. Економічно-політичні аспекти у сфері земельно-правових відносин в Україні.
3. Надання Україні правової допомоги країнами зі сталою системою банку землі.
4. Перспективні напрями розвитку українського малого й середнього бізнесу.
5. Економічне забезпечення страхової медицини для відродження генофонду української нації.

II. Перспектива розвитку українського суспільства через аграрний сектор економіки

Сільськогосподарське виробництво — найперспективніша галузь в Україні, бо українські ґрунти є невичерпним відновлюваним національним ресурсом, на відміну від невідновлюваних копалин. Усі наші соціально-економічні проблеми можна розв'язати тільки на основі оновлення села — демографічного стабілізатора країни, де формується якісний генофонд нації. Тому стратегічне завдання держави — переведення в село всієї харчової переробної промисловості й сприяння господарюванню селян на власних паях великотоварними господарствами (агрофірмами). Найвищим господарським завданням має стати виробництво високобілкової продукції — основи життя й здоров'я людини, що є головним її природним ресурсом, безцінним капіталом.

Теми для обговорення на секції:

1. Використання потенціалу відроджуваних орних земель для ефективного сільськогосподарського виробництва в рослинництві й тваринництві на основі довгострокової оренди із залученням інновацій та інвестицій:
  - вирощування й переробка високобілкових зернових на рекультивованих землях із застосуванням новітньої техніки;

- вирощування екологічно чистих овочів за інноваційними технологіями (зокрема крапельне зрошування на Півдні України), їх зберігання й виробництво високоякісної плодоовочевої консервації;
  - розширення селекційного садівництва, зберігання й переробка садовини;
  - розширення племінного молочного виробництва;
  - розширення племінного м'ясного тваринництва, зокрема свинарства — традиційної української сальної галузі.
2. Ефективне використання земель несільськогосподарського призначення (неорних) для додаткового виробництва білкової продукції через застосування нових біоенерготехнологій, що забезпечуватиме суспільство життєвим ресурсом і прискорюватиме соціально-економічний розвиток України:
    - розширення вирощування нових високобілкових культур (топінамбур, амарант, сільфія, стевія, спіруліна, гриби, квітковий пилок);
  3. Ефективне використання водного господарства України для вирощування цінних високобілкових порід риб.
  4. Відродження традиційного українського соляного промислу на Сиваші для забезпечення людського організму йодом.
  5. Запровадження гігієнічної системи водоочистки для забезпечення українського суспільства високоякісною питною водою.
  6. Досвід екологічних поселень і органічного землеробства.

За цими напрямками сформувати проектну базу з інвестиційними пропозиціями. Використати досвід вітчизняних агроstruktur.

ІІІ. Науково-технологічні інновації в соціально-економічному, екологічно безпечному розвитку України

Науково-технологічні інновації охоплюють нині всі сфери життя й стають провідними чинниками гармонійного розвитку людини та основою соціально-економічного, екологічно безпечного зростання країни. Необхідно запропонувати передусім проекти щодо переробки сільськогосподарської сировини для забезпечення населення якісними харчовими продуктами й переробки сільськогосподарських, промислових та побутових відходів (сміття) для створення безвідходної системи життєдіяльності.

Теми для обговорення на секції:

- виробництво продукції харчової й легкої промисловості (шкіра, волокно, сорбенти тощо);
- виробництво газоподібного палива й органічних добрив;
- виробництво будматеріалів і створення ринку вторинної сировини;
- вкладення коштів у впровадження нових винаходів, зокрема в альтернативні джерела енергії та в оздоровлення життєвого середовища (покращення екології), що забезпечить значний економічний ефект та підвищення якості життя.

IV. Створення цілісної культурно-інформаційної системи для повноцінного духовного розвитку українського суспільства

Повноцінний духовний розвиток суспільства, заснованого на науково-технологічній інновації, можливий лише за цілісної системи культурно-інформаційного забезпечення. Для формування й повноцінного функціонування української культурно-інформаційної системи необхідні спільні, синергічні, зусилля творців, виробників та інвесторів культурно-інформаційного продукту.

Теми для обговорення на секції:

- участь у відновленні всеукраїнської системи книговидання й книготоргівлі як основи національної інформаційної сфери;
- створення масового друкованого органу світового українства (газети, журналу) для розповсюдження в Україні й за кордоном;
- участь у створенні українських теле- й радіоканалів цілодобового поширення достовірної інформації про Україну та українського відео- й аудіопродукту для формування духовно-світоглядних орієнтирів українського соціуму й сприяння утвердженню життєздатності українства.

Резюме

Сьогодні перед українським суспільством стоять такі *стратегічні завдання*: відродження високоякісного сільськогосподарського виробництва як основи відродження нації й національної держави; відтворення національного генофонду, людського ресурсу й традиційної верствової структури українського соціуму; створення цілісної культурно-інформаційної системи для повноцінного духовного розвитку українського суспільства; запровадження науково-технологічних інновацій у соціально-економічний, екологічно безпечний розвиток України. Традиційна українська агрокультура — основа національного генофонду й духовності, національної економіки, національної політики й державності.

Сутність співпраці українських підприємців полягає в залученні у виробництво високоякісного українського продукту науково-технологічних інновацій, вкладення коштів у модернізацію екологічно безпечних виробничих потужностей, в удосконалення продуктивної діяльності, в оптимальну реалізацію національного ресурсу й відродженого генофонду нації, складовими якого є біологічна основа, інтелектуальні й духовні ресурси.

Розвиток інтелектуального й духовного ресурсів нації забезпечує професіоналізація: тільки професійні відносини формують соціально здорове, структуроване суспільство. Депрофесіоналізація — прихована політика геноциду, бо вона позбавляє людей професійних засобів життєзабезпечення. В пошуках засобів для фізичного виживання, самозбереження українці беруться за низькопрофесійну роботу, втрачаючи свої інтелектуальні, духовні ресурси й перспективу гідного життя. Депрофесіоналізація безпосередньо пов'язана з нищенням малого й середнього підприємництва, особливо в аграрному секторі, які становлять основу національної економіки. Тільки *професійна національна політика на основі наукового планування* спроможна творити і впроваджувати в життя стратегію розвитку суспільства й національного державотворення.

Взаємодія приватної ініціативи й держави має відбуватися на засаді *соціалоптималізму* — найпростішого розв'язання завдань із максимальною господарською й соціальною результативністю для суспільства. Згідно з принципом синергічної взаємодії всі мають жити в системі спільного інтересу: держава зобов'язана дбати про розвиток інфраструктури для приваблення приватного підприємництва, а приватні підприємці, зацікавлені державою, вкладають кошти в розвиток національного виробництва. Так формується громадянське суспільство, яке сприяє самореалізації особистості в правовому полі загальнолюдської моралі на основі національної традиції, в системі ціннісних орієнтирів національної ідеології. Для повноцінного функціонування українського громадянського суспільства необхідно відновити його національний генофонд і цілісну

соціальну структуру, повернувши українців із чужини додому й спрямувавши власні людські ресурси, всі культуротворчі прагнення на самовідтворення національного єства, на розвиток духовної, соціально-економічної й політичної сфер. Особливості нашого духовно-морального досвіду й відтворювані природні ресурси національного господарства мають стати дієвими конкурентними перевагами для гідного життя в глобальному соціально-економічному просторі.

З цією стратегічною метою ми започаткували масштабний національний соціально-економічний проект «Четверта Хвиля» як нову парадигму життя в Україні. Суть цього проекту – в реалістичній ідеї *економічного націоналізму, вираженій формулою: Українці — для України!* На основі економічного націоналізму ефективно розвиваються передові країни світу. Раціональний принцип «Українці — для України!» повинен стати провідним у нашій національній ідеї – життєвій програмі нації, й йому мають підпорядковуватися всі ірраціональні творчі сили. Це актуалізація того, що понад сто років тому провістив Іван Франко: «Нам пора для України жити!». Ось тому *четверта міграційно-еміграційна хвиля має стати останньою хвилею відпливу нашого люду на чужину й першою хвилею повернення додому*. Четверта хвиля неминуче повинна стати поворотною, аби її людність не марнувала своїх здібностей на чужині й не лишилась пропашою силою для України. Ми повинні зосередити всі сили на збереженні національного земельного ресурсу від розпродажу, на відновленні національного генофонду й професіоналізму, на створенні нових робочих місць, передусім в аграрному секторі економіки, аби задіяти весь людський ресурс у потужний розвиток своєї країни.

Для виходу України з загальнонаціональної кризи необхідна злагоджена взаємодія, взаємодопомога всіх українських продуктивних сил із матірньої землі та з-за її меж, об'єднаних ціннісними орієнтирами національної ідеології, осердям якої має стати світоглядний концепт: *Творець як Усеєдина життєтворча сила є фактом науки, і Всеєдиний закон є моральним законом, який покликана здійснювати своїм життям кожна людина, а Земля, як і Сонце, є живим, сакральним і неподільним єством*.

У моральності – сила людини, нації й держави. На нас, нині сущих, лягає моральна відповідальність перед Творцем і нащадками за все, що робимо ми, чого не зробили або зробили не так, як годилося б, наші попередники. Творимо ж власну духовну силу, життєву мудрість і волю! Не лякаймося труднощів, не шкодуймо сил і коштів заради найціннішого – гідного здійснення своєї життєвої програми, духовного звернення життя українців на своїй благодатній землі! *Українці — для України!*

*Олександр ШОКАЛО, голова МГОУ «Четверта Хвиля»,
координатор Експертної ради з підготовки Форуму*

Іван БУДЗАЙ,
академік Української академії наук

СТРАТЕГІЧНИЙ ШЛЯХ ПРИСКОРЕНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА — ЧЕРЕЗ АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ

У світі настав час, коли подальший розвиток людського суспільства і відповідно кожної конкретної людини повинен бути керований, аби убезпечити від стихійного, хаотичного, ірраціонального, малоефективного, бездуховного існування навіть за великих досягнень науково-технічного прогресу.

Особливо неприпустима некерованість у формуванні основи основ розвитку суспільства — генофонду нації, складовими якого є біологічний, інтелектуальний і духовний ресурси, які забезпечують якісні зміни поколінь.

На цей фатальний недолік у розвитку націй звернув увагу ще понад 100 років тому наш геніальний земляк, перший Президент Української академії наук Володимир Вернадський, пропонуючи вже тоді інтегрувати досягнення всіх фундаментальних наук і створити *науку розвитку людини і суспільства*.

На жаль, такого синтезу наук у сфері керованого розвитку суспільства, управління процесом репродукції людини, життєвими і суспільними процесами досі не створено ні в Україні, ні в світі!

Україна займає територію в 1 % земної суші, а має 5,2 % світових запасів природних ресурсів, і що найголовніше — до 30 % світових запасів чорнозему.

Маючи потужні продуктивні сили, достатній науковий потенціал та розвинуту промисловість, Україна спроможна забезпечити продовольством половину населення Землі, а фактично не може належно нагодувати... власний народ — в Україні панує білковий голод.

Яка причина такого ганебного парадоксального явища, що основна маса населення України віками живе в злиднях?!

Відповідь на це болюче питання перебуває у площині управління, (керованості) суспільними процесами. У нас повністю відсутнє таке *управління на засадах законів природи й національної ідеї*, а не політичних догм.

Не дотримуючись законів природи в системі управління, так звана еліта веде народ у невідомому напрямку та ще й із зав'язаними очима. Доказом такої некерованості є нинішній стан українського селянства. Чисельність сільського

населення на початку здобуття Україною незалежності складала 29 млн. осіб, або 56 % загальної чисельності населення країни (52 млн. осіб). Сьогодні селян залишилося всього 15 млн. осіб, майже вдвічі менше. Де поділась половина?

Соціально-промислова база селянства зруйнована до стану післявоєнного періоду. Яка причина?

Нинішній цинічний спосіб господарювання на землі обходиться без селянства – орендна система землеробства залишила селян без землі, без роботи й без грошей. Наймолодша, репродуктивна частина селянства подалася світ за очі – наймитує на чужині.

Новітня державна доктрина «зайвого селянства» розглядає селян лише як продуктивні сили АПК, які можна замінити повною механізацією землеробства, що й відбувається при орендному методі господарювання.

Наведені факти свідчать про наявність стратегічної помилки керівництва України в аграрній політиці (не без відповідного впливу аграрної науки). Ця фатальна помилка позбавила суспільство керованості в своєму розвитку, а відтак негативно вплинула на життєвий рівень населення, загальмувала наш духовно-інтелектуальний та економічний поступ.

У чому ж вина науки? Невизначеність функції селянства як основної продуктивної верстви українського суспільства і його потужного потенціалу для розвитку країни – велика біла пляма в національній науці, яка обернулась чорною плямою на долі України.

Національна наука ігнорує селянство як демографічний стабілізатор суспільства за умови традиційної багатодітності селянських сімей (до 10 дітей). Нині в селян найнижча (наближена до нуля) вартість відтворення людського ресурсу – базового соціального чинника в національній економіці.

Колиска українського народу – село, де найкращі природні умови для формування генофонду нації – здорових, інтелектуально здібних і належно вихованих поколінь.

Надалі, із запровадженням управління процесом репродукції людини на засадах національної ідеї стане можливим розвиток суспільства й економіки країни.

Від селянської праці залежить здоров'я, довголіття, добробут і щастя кожної людини в суспільстві, яка щоденно вживає продовольчий продукт – базовий засіб для її здоров'я. Селяни виробляють товар першої категорії ліквідності, який має статус натурального капіталу, визначає твердість національної валюти і стає в країні інфляційним стабілізатором. Умовно кажучи, перший друкарський верстат національної валюти працює в селі на землі. Кошти, одержані селянами за реалізовану продовольчу продукцію, набувають статусу суто інвестиційних,

формують національний внутрішній інвестиційний капітал, найпотужніший в Україні, що надає можливість розвивати не тільки АПК, відроджувати село, селянство й землю, а й розвивати всі галузі економіки, малий і середній бізнес. Кошти селян формують найпотужніший у країні внутрішній платоспроможний ринок.

Тільки село, селянство й земля можуть створювати безмежну кількість робочих місць для всього населення країни. З економічного погляду лише селяни спроможні реалізувати невичерпний природний потенціал триєдності абсолютної доданої вартості.

Інший наш геніальний земляк, перший світовий учений-еколог Сергій Подолинський переконливо довів з позиції фізичної (не політичної) економії, що абсолютна додана вартість — це витвір сонячного випромінювання — фотосинтезу. Згідно з С. Подолинським, додану вартість необхідно розглядати як результат взаємодії матерії, енергії й інформації. Переводячи цю аксіому в практичну площину, використовуючи потенціал триєдності взаємодії землі, людини і науки, ми отримуємо фактично невичерпну додану вартість продукту першої категорії ліквідності, який вживає кожна людина щодня протягом усього життя. Триєдність є головним принципом ефективного розвитку духовного і матеріального світу. А земля спроможна продукувати цю додану вартість невичерпно — за умови людської праці на ній (усі інші природні ресурси вичерпні).

Теорія абсолютної (невичерпної) доданої вартості С. Подолинського спростовує марксівську схоластичну доктрину доданої вартості, яка є лише результатом фізичної праці людини. На жаль, цією доктриною досі керуються в Україні. А маємо керуватися мудрим розумом людським, а не капіталом, який призводить людство до самознищення.

На поєднанні вчень двох наших геніальних земляків С. Подолинського і В. Вернадського й пропонується шлях прискореного розвитку українського суспільства через агрокультуру.

Існує одна особливість у селянстві, яка безпосередньо впливає на розвиток суспільства і формування його генофонду — це спільне проживання і праця трьох поколінь (батьків, дітей і онуків), що єднаються в генетичній спадкоємності та практичній передачі досвіду попередніх поколінь. Лише селяни в змозі працювати спільно трьома поколіннями безперервно. За продуктивністю праці один селянин замінює трьох і більше робітників на фабриках чи заводах. Зростання кількості селян економічно найвигідніше.

Потенціал українського селянства ще можливо використати для прискореного розвитку суспільства, підкріпивши його новими соціальними умовами та інноваційними технологіями. В інших країнах немає таких природних можливостей.

Враховуючи, що в Інституті Пастера в Парижі вже зберігається світовий еталон українського чорнозему — 1 кубометр, необхідно:

- зберегти для світової цивілізації й відродити українську землю як *еталон* найважливішого життєво важливого для людства головного природного ресурсу планети;
- на світовому еталоні чорноземів обов'язково зберегти первинний природний генофонд рослинництва, тваринництва й птахівництва;
- на еталонних землях і на генофонді рослинництва, тваринництва, птахівництва зберегти світовий еталон природного органічного продовольчого й кормового продукту;
- на базі цих еталонів зберегти для світової цивілізації еталон людського генофонду, він дуже знадобиться вже через 100 років, аби люди не виродились і не вимерли на Землі, як мамонти.

З такими пропозиціями Україна повинна звернутися до ООН про надання їй особливого статусу щодо збереження на її землях усіх видів генофонду для світової цивілізації.

Необхідно терміново законодавчо заборонити впровадження в Україні будь-яких мутагенних технологій у рослинництві, тваринництві й птахівництві. Якщо Україна втратить свій природний генофонд, вона вже ніколи не зможе досягти рівня соціальних стандартів передових країн світу.

Національним продуктом із безмежними експортними можливостями повинно стати природне органічне екологічно чисте продовольство, якому не має конкуренції на світовому продовольчому ринку. На виробництві такого продукту повинен бути зосереджений увесь національний потенціал.

Враховуючи особливості селянства, національна наука нарешті повинна визнати два стратегічні чинники для спрямування головного вектора діяльності Уряду України в село.

Головною метою землеробства на планеті є продукування рослинного і тваринного білка, світовий дефіцит якого загрожує існуванню людства.

Необхідно змінити вимір усієї с/г продукції за кількістю й якістю виробленого білка, відмовившись від виміру сільгоспвалу. На основі вчення С. Подольського перейти на інші способи додаткового виробництва білків, не лише використовуючи орну землю, а й широко впроваджуючи у землеробство нові біоенерготехнології на основі сонячної енергії.

Українською національною особливістю є цілковита залежність рівня життя населення країни від чисельності й заможності селянства. Максимальне збагачення селян за рахунок інтенсифікації їхньої праці на власній землі

із впровадженням нових біоенерготехнологій в українське землеробство повинна стати головною економічною стратегією Української держави.

Попередньо визначивши теоретичну частину ідеології розвитку українського суспільства можна взятися до створення практичної моделі такого розвитку. Для практичного впровадження такої моделі необхідно створити і затвердити парламентом Національну програму розвитку суспільства (НПРС).

Головне завдання програми – подолання демографічної й генетичної криз, для чого необхідно відновити за 15 років чисельність сільського населення до 30 млн. осіб.

За цей період здійснити повну перебудову українських сіл з умовами життя селян на рівні міста. За 15 років побудувати 10 мільйонів нових селянських садиб за проектом «Труд» – садибних комплексів з виробництва с/г продукції за новими біоенерготехнологіями на власних електричній і тепловій енергіях.

Вартість однієї садиби «Труд» у комплексі з соціальною сферою, повним комунальним забезпеченням, благоустроєм сіл і відповідними дорогами 500 тис. грн. (\$ 100 тис.).

Загальна потреба в коштах – 5 трлн. грн. (\$ 1.0 трлн.). Щорічна потреба у коштах на перші 5 років сягає 200 млрд. грн.

Де взяти такі кошти? Бюджет країни й банки відпадають. В Україні існує єдине джерело таких коштів – це кошти населення країни, які воно витрачає на харчування – до 250 млрд. грн. щорічно. Перед державою постане завдання на засадах ринкової економіки знайти спосіб концентрації цих коштів і повернення їх у село селянам – фактичним власникам усіх продовольчих ресурсів. Повернуті кошти селянам стають інвестиційними і спроможні здійснювати повну перебудову українських сіл.

Подібна НПРС була прийнята як державна ще у 1994 р., мала назву програма «Стабілізації і розвитку продуктивних сил України», або програма «Труд», яка була затверджена Постановою ВР України від 24.02.1994, № 4029-ХІІ. Я був співавтором цієї програми.

На жаль, вона не була реалізована через відсутність тоді фінансових можливостей у держави (передбачалося бюджетне фінансування). Мені довелося скорегувати цю державну програму до вимог сьогодення, умов приватизації землі селянами та визначити позабюджетні джерела фінансування. Скорегована програма «Труд» одержала нову назву – «Будівська система землеробства (БСЗ)».

Лише на виконання стратегії НПРС та впровадження нової аграрної політики Уряд України може і повинен розробити й затвердити Державну програму «Сталого соціально-економічного розвитку країни» терміном на 25 років.

У чому полягає суть БСЗ? Використовується як стартовий потенціал унікального життєвого устрою українських селян — їхнє садибне домогосподарство — особисте селянське господарство (ОСГ). До ОСГ приєднується власна пайова орна земля і утворюється неподільний первинний технологічний комплекс як основа землеробства, де лише й можливе впровадження нових біоенерготехнологій для додаткового виробництва білка без використання орної землі — на біомасі методом фотосинтезу. У свою чергу селяни — власники садиб і землі — об'єднуються й утворюють велике сільське господарство з параметрами: площа об'єднаних пайових земель — до 25 тис. га; кількість об'єднаних ОСГ — комплексів — до 5 тис. одиниць. **Об'єднуються власники, а не власність!**

Селяни наймають собі керівника утвореного господарства, який як інвестор зобов'язаний створити і зареєструвати юридичну особу (далі «Структуру») для обслуговування господарства і укладення з нею договорів селян-власників ОСГ, які не набувають статусу юридичної особи.

Умови укладення договорів:

- уся продукція з полів і садиб на правах власності належить селянам;
- усі без винятку доходи «Структури» від землеробства та будь-якої іншої діяльності є також власністю селян(!);
- керівник і його «Структура» одержує єдиний вид доходу — плату за послугу селянам у повному обробітку пайової землі, переробки всієї с/г продукції з полів і садиб та реалізації готового для вживання продовольства у роздрібній торгівельній мережі, а також оптом і на експорт.

Така плата за послугу здійснюється як доля(!) фактично досягнутих грошових доходів від кожного ОСГ, з яким укладений договір. Нараховується ця доля за підсумками господарського року, але не може перевищувати 30 % доходів селян.

Впроваджується абсолютно нова справедлива система розподілу суспільного продукту і доходів від його реалізації та нові відносини між селянами й керівниками с/г виробництва, коли доходи останніх залежать виключно від досягнутих доходів селян (збагачення селян) максимально використовуючи потенціал триєдності абсолютної доданої вартості та ОСГ впровадженням нових біоенерготехнологій у землеробство.

Принциповість нових сільських господарств за БСЗ — обов'язкове будівництво у них повного комплексу харчової переробної промисловості (ХПП) на базі власних теплоелектростанцій на газових турбінах потужністю 32 тис. квт із ККД до 90 %. Лише газові турбіни спроможні застосовувати місцеві енергоносії — біогаз, біоспирт, біопаливо, одержаних із біомаси. Згодом ці ж турбіни переходять на новий енергоносіє — водень, добутий методом електролізу з води.

Загальна площа пайових земель (25 тис. га), усе майно господарства і грошові кошти селян від реалізації с/г продукції передаються в управління керівникові господарства, що дає можливість ефективно управляти с/г виробництвом з метою одержання максимальних доходів.

Пропонується надзвичайно цікава економічно вигідна схема застосування іноземного інвестиційного капіталу, який в переважно спрямовується на будівництво всього комплексу переробної промисловості й місцевих теплоелектростанцій на газових турбінах.

Утворені на іноземні інвестиції основні засоби виробництва передаються селянам у власність на умовах лізингу, що надає право інвестору отримувати тих же 30 % від доходів селян і ще долю продовольчого продукту за собівартістю для експорту його у свої країни.

За розрахунками кожне господарство за БСЗ потребує зовнішніх інвестицій протягом 5 років від \$ 50 до \$ 100 млн.

Загальна кількість таких господарств в Україні досягне 1000 за 10-річний період.

Загальна потреба в іноземному інвестиційному капіталі за 10 років \$ 100 млрд.

Повна потреба у внутрішньому й зовнішньому інвестиційному капіталові на розбудову українського села досягатиме \$ 1.0 трлн. Всього 10 % складатиме іноземний капітал, а отримуватиме доходи від загальної суми інвестування в \$ 1.0 трлн.

Окрім цього, іноземний капітал отримає статус стартового і як дозволить закон України одержувати доходи 100, 50 або 25 років. Іноземний інвестиційний капітал обов'язково необхідно централізувати для можливості управління ним у потрібному напрямі. Найкращий спосіб такої централізації й управління – створити міжнародне відкрите акціонерне товариство (МВАТ «Україна») з початковим статутним капіталом у \$ 10 млрд. та випустити акції номіналом у \$100 на загальну суму у \$30 млрд. (перша емісія) для реалізації на світовому фондовому ринку.

Необхідно невідкладно розпочати апробацію нових господарств за БСЗ, організувавши по одному в кожній області України (всього 25 господарств) із таким розрахунком, щоб увесь АПК перейшов на нову систему землеробства до 2017 р.

Глибокий і тривалий, майже 10-річний, аналіз можливостей побудови міцної Української держави та стабільного українського суспільства доводить, що іншого шляху прискороного розвитку, як через аграрний сектор економіки, немає.

Тільки за таких умов оновлення України на батьківщину повернуться наші трудові мігранти й частина діаспори, відновляючи природну чисельність українського етнічного соціуму й створюючи свій держаний лад.

Володимир ІЛЬІН,

*доктор філософських наук, професор кафедри економічної теорії
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

НАЦІОНАЛЬНЕ І ГЛОБАЛЬНЕ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ВІДРОДЖЕННЯ

На сучасному етапі вибір національної економічної стратегії України не може відбуватися без співвідношення з процесом глобалізації світового господарства. Обґрунтованою така стратегія стає тоді, коли при її реалізації виникають сприятливі перспективи для взаємодії зі світовою економікою, яка підводить певні підсумки й розробляє подальші шляхи суспільного поступу. Аби виявити вплив зовнішніх чинників розвитку для сучасної України, потрібно взяти до уваги дію нових якісних характеристик самого процесу глобалізації світової економіки, які не можуть не впливати на зміну ролі національного чинника в економічному розвитку. І разом з ним — зміни людини в її культурному й духовному вимірах.

Сьогодні є всі підстави говорити про те, що глобалізація набуває нової якості. Без сумніву, з посиленням глобалізації з'являються нові чинники, стимули й джерела зростання. Паралельно з цим процесом відбуваються важливі зміни в соціокультурній сфері, які свідчать про активізацію переходу до нової фази постіндустріального розвитку. Спостерігається поступове формування нового, глобально організованого відтворювального механізму тощо. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на небезпеку, пов'язану з послабленням базових цінностей у сучасному цивілізаційному устрої, в тому числі й України, що призводить до корозії інститутів ринкової самоорганізації й демократичних інститутів у політичній сфері. Нарешті, не можна не помітити й спроби забезпечити зростаюче заміщення національно-державних регулюючих механізмів новими механізмами, які діють поза національними юрисдикціями і контролем державних інститутів.

У таких нових обставинах ключовим постає питання про долю національного — українського — в глобальному економічному просторі. Чи є підстави для прогнозу з приводу його можливого розв'язання в міру наростання глобалізації у світі? Адже на етапі постіндустріальної фази соціоекономічного розвитку використання сучасних інформаційних технологій робить *теоретично*

можливою організацію нових виробничих сил у глобальному масштабі, поза національно-державним структуруванням. Як приклад — наростання потоків трудової міграції з менш структурованих країн у достатньо організовані, що зрештою призводить до деструктивних процесів у етно-соціальному середовищі й країн-донорів, і країн-реципієнтів.

Необхідно враховувати, що економіка і світ у цілому розвиваються далеко не так лінійно й однозначно, їм властиві більш складні й суперечливі тенденції. Наприклад, економічна глобалізація веде до збільшення масштабів виробництва, орієнтованого на глобальний ринок, що обумовлює уніфікацію економічного простору у вигляді зближення «правил гри» в господарюванні, одноманітності у споживчих перевагах через домінування світових брендів і т. п. Безумовно, потенційно цим формулюються нові джерела й чинники економічного зростання. Але одночасно виникають і серйозні ризики з приводу самої підтримки економічного розвитку в умовах демонтажу національної економіки, не кажучи вже про просте збалансування й гармонізацію.

На подолання цих проблем і спрямовано масштабний національний соціально-економічний проект Міжнародної громадської організації українців «Четверта Хвиля». Провідна ідея проекту: *четверта міграційно-еміграційна хвиля має стати останньою хвилею відпливу українців на чужину й першою хвилею повернення додому*. Ця національна соціально-економічна програма орієнтована на те, що по-перше, для економічного розвитку зберігається значення врахування національно-культурного чинника у формуванні менталітету людей, який безпосередньо впливає на економічну поведінку, на діяльність економічних інститутів тощо. Можна з достатньою підставою стверджувати, що поки існують нації, в економіці діє не просто абстрактна «економічна людина», а й «людина національна» з властивими їй традиціями, культурою, менталітетом. Підтвердженням є виникнення достатньо автономних «етнічних мереж відносин» у масштабах глобального економічного простору. Отже, виходить, що національно-етнічна складова далеко не завжди «розчиняється» в новому економіко-інформаційному полі без кордонів і не перетворюється на космополітичну спільноту.

По-друге, в соціально-державних межах, як і раніше, міститься основний масив чинників, стимулів, регуляторів, які впливають на появу національних особливостей у господарському облаштуванні (або національних економічних моделей), які визначають можливості економічного розвитку фактично кожної країни. В цих умовах від національно-відповідального механізму, який історично склався і впродовж тривалого періоду часу працював, а тим більше його злам, навряд чи зможе компенсуватися механізмом стабільного регулювання.

По-третє, самі національно-цивілізаційні якості й своєрідність національних економік стають важливим чинником економічного розвитку за рахунок формування на їх основі конкурентних переваг. Як показує міжнародний досвід, країни багатіють тоді, коли *свої особливості перетворюють у конкурентні переваги*. В Україні – це сільське господарство, на основі якого повинно відбутися формування національного генофонду. Або – інтелектуального ресурсу. Зазначимо, що й «економічні дива», які відбуваються в минулому й реалізуються сьогодні, виступають як *національні економічні феномени* – чи то німецьке, чи китайське, чи корейське «економічні дива». Таким дивом повинна стати й Україна, на що спрямована діяльність «Четвертої Хвилі».

Процес глобалізації – доконаний факт, реальність, яка здійснюється повним ходом. Тому потрібно думати не про причини глобалізації, а про її наслідки. Як реальне явище, зумовлене закономірністю соціального розвитку, вона позитивна не в усьому. Зокрема, для національної культури. Адже культура є творчістю, вона вимагає унікальної особистісної діяльності. Духовне (а разом з ним моральне) – не просто надбудова. Духовно-моральні чинники розв'язують корінні проблеми людської екзистенції й людського виживання у світі. В такому аспекті розвиток економіки мислиться в її поєднанні з культурою й прогресом духовного, що дозволяє їй «вживатися» в долю людини. У раціоналістично-глобалістському варіанті домінує економічне – воно паралізує волю до екзистенційно-сислової діяльності, яка виявляє себе в етосі національного.

Процеси глобалізації розвиваються по зростаючій і стосуються не тільки економіко-політичної архітектоники світу, а й національної культури. Тривога інтелектуалів, які прагнуть осмислити цей новий феномен цивілізації, є не модою, і не ідеологічним замовленням, а справжньою турботою про дійсне національне буття людини в третьому тисячолітті. Потрібно не повторити помилок ХХ століття, в якому особистість і суспільство, виведені з «чарівного лісу» традиційного світу в «країну зруйнованих символів» (П.Тілліх), стрімко перетворювалися в ущільненого, егоїстичного індивіда на Заході й тоталітарні соціальні конструкції на Сході.

Враховуючи цей досвід, національна економіка в умовах глобалізму не може розвиватися без урахування змін, які відбулися з людиною. Різноміліка глобалізація формує нове суспільне середовище, в якому з'являються нові смисли, спокуси, обумовлені віртуально-неозорими просторами засобів масової інформації та Інтернету. Причому в них актуалізуються цінності *буденної, архайчної свідомості*, стверджується пріоритет «пересічної людини». Отже, тиражується «пересічна свідомість», яка не сприймає цінностей духовної культури в їх первісному, отже національному, значенні. Все це та інше (як зворотна сторона свободи,

як шанс на відродження первісного хаосу, повернення соціального часу до пещерної архаїки культури) поставило людину знову перед випробуванням.

Сьогодні це випробування опинилося перед *тотальністю вартості* грошей, які утворили «третю природу» людського буття — фінансову. Справа не в запереченні цієї природи, не в боротьбі проти неї (як цього домагалися різні псевдогуманістичні й утопічні теорії), а в урахуванні тих змін, які відбулися з людиною. Вона — це вже не той слухняний «гвинтик», довірливий до різного роду настанов, згідно з якими індивідуальне поступається перед загальним («спочатку думай про Батьківщину, а вже потім про себе»). Навпаки, *спочатку про себе*, а потім уже про все інше. Цю людину не так легко (а може, вже й неможливо) зорієнтувати на абстрактні патріотизм і гуманізм.

У культурний простір сучасності увійшла «економічна людина». Вона давно заявила про себе в Європі, а тепер остаточно ствердилася. «Економічна людина» — не втілення добродетей, а *ділок, діяч, носій раціональності* як послідовного прагнення до свідомо і наперед поставленої мети. Вона — «розумний *egoїст*», для якого життєздатність поступово редукується просто до діяльності, активність збуджується не тільки її безпосередніми потребами, скільки тими, що пов'язані з соціальними відносинами й сприймаються розумом. Якщо говорити поняттями етики — *це людина без цінностей*.

Особистість трансформується в ділка (діяча) в процесі економізації буття як наслідку науково-технічної й економічної революцій, зростання швидкості й складності соціальних дій, опосередкування особистісних відносин речовинними й матеріальними. Ділок — продукт *відчуження* (Г. Гегель), *анемії* (Е. Дюркгейм), перетворення закритих (табу, заповідями релігії, нормами моралі, канонами культури) «теплих» суспільств у *відкриті* (вільні й холодні, «цивілізовані»). В міру того, як особистість стає ділком (діячем), культура як регулятор соціальних відносин замінюється *технологією й соціотехнікою*. Активізується цей процес домінуванням фінансового чинника, який опосередковує соціальні, політичні, культурні взаємовідносини між людьми, країнами, соціальними стратами тощо.

В цих умовах з'являється «постлюдина», в якій поєднані в одне ціле людина, техніка, економіка. І тут людина вже виступає «чинником». Основна відмінність «людини-чинника», «людини-ресурсу» від особистості в тому, що суб'єкт втрачає самототожність, фрагментується, «розчиняється» в системі. Він *децентрований*. Тобто витратив свою людську цілісність, певну світоглядну спрямованість. Ініціатива й остаточне вирішення питань у процесі його взаємодії з зовнішнім середовищем, одного з одним, переходить до засобів технологічного вирішення питань, що можливо здійснити за допомогою грошей. Вони — основний показник рівня соціокультурних відносин.

У цьому й полягає «криза духовності», яка починається із вступом у фінансову фазу, обумовлену досягненнями новітніх технологій, коли суспільство, через дедалі більшу динамічність, перестає бути власне людським і перетворюється в *людино-технологічне*. Тобто з того часу, коли техніка (технологія) починає заміняти не лише фізичну, а й розумову силу людини, на перше місце виступає фінансовий чинник, який обумовлює розвиток суспільства в цьому напрямку. Адже техніка, нові технології – це не просто прибуток, не тільки належний економічний рівень, а й комфорт, зручність, влада, вплив, вирішення питань, це можливість бути *потрібним*.

Яскравим прикладом цієї кризи, тобто сучасного стану людини, є намір заручитися послугами генної інженерії й «начинки чіпами». Сучасна інженерна психологія розглядає людину, яка працює в складних автоматичних, технологічних, інформаційних системах як ланку цих систем: «із сенсорним входом», мозком як приладом для «переробки інформації» й моторним «виходом». Вона – «ресурс», який потрібно активізувати і особливо – «контролювати за надійністю». *Людині-ресурсу* не потрібна інша людина. Досить згадати комп'ютерні кафе, де відвідувачі спілкуються з комп'ютерами (машинами). У сфері виробництва в «людині-ресурсі», ціниться нервово-психологічна стійкість (байдужість), зумовлена в основному радикальним збідненням ефективної сфери й *емоційною тупістю*. В міру того, як суспільство, яке складається з особистостей, завдяки глобалізації перетворюється на *фінансову цивілізацію*, в якій пріоритетне місце належить «економічній людині» (ділку, бізнесмену), а цивілізація в технос, який складається з *людей-чинників, людей-ресурсів*, взаємодія оператора і конкретної людини стає *всагальною формою буття людини*. Її цілі постають як відображення внутрішніх законів оптимізації й ефективного функціонування соціотехносу.

Цей процес поглиблюється втратою смислу буття. Якщо попередня інтелектуальна (духовна) культура, в першу чергу філософія, релігія, наука, мистецтво були сповненні пошуків істини як смислу існування, то тепер цей пошук втрачений. Істина нікого, за винятком романтиків і утопістів, уже не цікавить. Істина сьогодення – це результат творення свого світу, власного успіху, вдалого *індивідуального* фінансового проекту, це результат вигідної угоди, це перемога в конкурентній боротьбі, не завжди законній і моральній, свого супротивника тощо. Істина для сучасної людини-ділка, людини-чинника стосується лише *суб'єктивних*, індивідуальних досягнень індивіда, але ні в якому разі не *об'єктивних* обставин, які сприймаються лише як доповнення до власної поведінки й діяльності. Істина тепер замінюється раціональністю, тобто всі вчинки звіряються за критеріями «здорового глузду», а не *мудрого розуму (духу)*. «Здоровий

гледз» (розсудок) позбавлений «душі», тому він чужий для людини як суб'єкта життя, її екзистенції. «Здоровому гледзу» не потрібна істина. Він («здоровий гледз») може іронізувати, як Понтій Пілат із тих, хто все ще її шукає. Пост-людина опиняється поза людиною, вона переповнена різного роду інформацією, яка по суті й створює дійсність відповідно до того чи іншого замовлення.

Така антропологічна реальність сучасного соціоекономічного і культурного буття не лише «високорозвинених країн», а й України. У такому стилі розвитку сучасної цивілізації досить мало часу залишається для внутрішньої продуктивної діяльності людини, зростанні об'єму її «душі». Глобалізованому індивіду в перервах за успіхом турбуватися про внутрішнє життя — це втрата часу, який вимірюється грошима. Такий тип людини-лідера — реальність нашого суспільства й прообраз віртуально-глобалістської постлюдини, що веде до уніфікації та ентропії-особистостей, душ, мов, самодостатності, національної ідентичності.

Таке випробування посилює активацію інтелектуальних можливостей людини. Одним із найважливіших, суттєвих засобів, «важелів» протистояння (опору) глобалістському є національне, розвиток якого бере на себе «Четверта Хвиля», розробляючи програму управління й формування національного, отже, й вселюдського генофонду.

«Глобальне» і конкретно-національне наявне в кожному явищі культури. Тільки тоді, коли можна вникнути в досвід іншого, пережити його як свій, тільки тоді він (інший) може перебувати в контексті *особистісної культури*. Якої? Національної. Локальне, конкретне, ґрунтовне, безпосереднє, національне, низове нагромаджується завжди. А інтегральне завжди прагне охопити, оформити те локальне, яке тримається «знизу» і шукає контексту. Виникає питання про означення, знак при його «входженні» в глобальне (загальний потік) та протистоянні йому. Знак (визначення) — це вже наслідок обставин, «клеймо» події. Якщо раніше актуальними були конфесійні, соціальні, державні, партійні ознаки, то сьогодні першість займає національне. Зараз саме «нація» — означення всього того конкретного, що протистоїть наявному у віртуальних світах глобалізму, є перспективою розквіту національної економіки, досягнення гідного життєвого рівня й добробуту.

Так само, як етнічне може стати національним тільки на рівні культури, якщо виявиться співмірним зі всіма іншими загальнолюдськими цінностями, так і глобальне може стати життєвою реальністю, якщо перевірене культурним кодом, тобто духовністю, яка не існує поза національним.

Для самозбереження культура зацікавлена в *людині мислячій, культурній, духовній*, бо тільки вона може виступити з турботою про збереження нації, національності, Вітчизни як духовного джерела реальності, традицій, історії шляху,

«душі» своєї країни. Національно-культурне в своєму протистоянні глобальному, наднаціональному в першу чергу *зберігає особистісне в людині*. Твердження про уніфікацію реалій, також і духовних, є помилковою. Уніфікується *шир-вжиток* – так було завжди, в тому числі і в політиці. Але головні реалії – історія країни, традиції, культурний уклад, фольклор тощо – не уніфіковані. Якщо навіть враховувати амбівалентність творчого світу, то все таки в своєму кінцевому удосконаленні він результат і національної духовності, й людства в цілому.

Зрозуміло, що в такій ситуації надзвичайного значення набуває розвиток національної економіки України, зокрема в контексті відродження аграрного сектору, що стане умовою збереження й відтворення антропологічного ресурсу. В силу цього магістральним завданням сучасного етапу державотворення України є не репродукування досвіду західних країн, ігноруючи національні потенції й ресурси, а відтворення людини, здатної протистояти викликам глобалізації. Можливості для цього в сучасних умовах в Україні є. Незважаючи на значні втрати, залишаються вагомим чинником природні, інтелектуальні, трудові ресурси, зберігається пріоритет ряду технологій, і, що особливо важливо, коло-сальні можливості аграрного сектору, який містить невичерпний потенціал.

Впровадженню в практику соціально-економічної діяльності «Четвертої Хвилі» стратегій інноваційного мислення дозволить вийти за межі усталених уявлень про роль і значення теорії й практики економічного поступу. Інноваційні підходи до розуміння проблем українського господарського життя, малого й середнього бізнесу, створення мікроекономічних і макроекономічних моделей, залучення іноземного інвестиційного капіталу дадуть можливість утворити конкурентоспроможну економіку.

Кардинальну роль відіграє врахування сучасного ринку за умов постіндустріального, або інтелектуально-гуманітарного капіталу. Головне джерело конкурентоспроможності – здатність генерувати та ефективно використовувати інформаційно-інтелектуальні та гуманітарні ресурси, оволодіння механізмами трансформації цих ресурсів у конкретні інновації та високі технології.

Економічний успіх є запорукою успіху соціально-політичного. І відповідно – забезпеченням самовідтворення, саморозвитку духовності, культури нації. В цьому – сенс національного соціально-економічного проекту «Четверта Хвиля».

*Анатолій МАЦКО,
кандидат юридичних наук, завідувач відділення міжнародних
відносин Київського університету права НАН України*

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ, ПРАВОВІ Й МІГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Стан розвитку світових тенденцій у галузі економічних перетворень пов'язаний із новими напрямками співробітництва між державами. Це обумовлено розвитком комунікативних технологій та тих новітніх підходів щодо взаємовигідних умов співпраці між різними економічними укладами життя народів. Слід зауважити, що вищезгадана співпраця базується на двох основних складових — це правова основа та організаційне розв'язання проблем, які пов'язані з такою співпрацею.

Україна як держава, що лише недавно здобула самостійність у прийнятті рішень, незалежно від інших наддержавних структур, з початку 90-х років минулого століття взялася активно створювати власну правову систему, яка давала б змогу перетворювати командно-адміністративну, соціалістично-планову економіку на ту, яка вже декілька століть функціонує у світі й зветься ринковою. Аргументом наведеному буде той факт, що з самого початку, ще в Декларації про державний суверенітет України постулатами змін правового регулювання економічних процесів стало визнання рівності всіх форм власності. Згодом Верховна Рада встановила такий підхід у ряді законів, що їх було внесено до прийнятого Цивільного кодексу України, який можна вважати другою конституцією, яка регулює процеси, пов'язані з власністю.

Особливим стало й те, що Україна зробила крок до визначення правового діяння інвесторам. Зокрема у спеціальному законі про інвестиції чітко встановлено як правовий статус інвестора, так і захист його інвестицій, а також було прийнято низку законодавчих актів, які визначали економічну самостійність України, у тому числі самостійність ведення зовнішньоекономічної діяльності, чим уперше в історії України суб'єктам економічних відносин надавалося право вільного здійснення будь-яких дозволених видів зовнішньоекономічної діяльності. Про це в більшості випадків не було поінформовано світове співтовариство, хоч є два аспекти співпраці — правовий і організаційний. На той час саме організаційний аспект не був досконалим, і більшість світової спільноти

не знала про створення правового простору, який давав можливість рухати економічні процеси.

До законодавчих актів, що заклали підвалини існуючої сьогодні нормативно-правової бази, яка регулює порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності в державі, перш за все слід віднести Закон України «Про економічну самостійність Української РСР», прийнятий 3 серпня 1990 року. Цей закон визначив, що Україна самостійно здійснює зовнішньоекономічну діяльність і бере безпосередню участь у міжнародному поділі праці та розвиває економічне співробітництво з іншими державами на основі принципів зацікавленості, рівноправності та взаємної вигоди.

Всебічне правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначено в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який було прийнято 16 квітня 1991 року на основі положень Конституції України, Декларації про державний суверенітет України, Закону «Про економічну самостійність Української РСР» та загальновизнаних міжнародних норм і правил. При цьому враховувалося, що однією з засад реалізації державного суверенітету України є її самостійність при здійсненні й регулюванні зовнішньоекономічних відносин; бралися до уваги зобов'язання, взяті Україною в рамках міжнародних угод, договорів із республіками СРСР та інших угод у рамках СРСР, а також прагнення всебічного розвитку економічних відносин з іншими державами на взаємовигідній основі з метою запровадження правового регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки й техніки, економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг.

У цьому законі зовнішньоекономічна діяльність визначається як діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

У наступні роки органи законодавчої та виконавчої влади України на розвиток цих законів прийняли значну кількість нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

1 січня 2004 року набрав чинності Господарський кодекс України в якому визначається, що зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та/або робочою силою. Зовнішньоекономічна діяльність провадиться на принципах свободи її суб'єктів добровільно

вступати у зовнішньоекономічні відносини, здійснювати їх у будь-яких формах, не заборонених законом, та рівності перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Загальні умови та порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання визначаються Господарським кодексом, законом про зовнішньоекономічну діяльність та іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до Господарського кодексу України суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є:

1. господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;
2. громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці;
3. підрозділи (структурні одиниці) іноземних суб'єктів господарювання, що не є юридичними особами за законодавством України (філії, відділення тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України і зареєстровані в порядку, встановленому законом.

У зовнішньоекономічній діяльності можуть брати участь також зовнішньоекономічні організації, що мають статус юридичної особи, утворені в Україні відповідно до закону органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Усім суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності держава гарантує однаковий захист відповідно до статті 379 Господарського кодексу України.

Усі суб'єкти мають право відповідно до статті 4 здійснювати такі види зовнішньоекономічної діяльності:

- експорт та імпорт товарів, капіталів і робочої сили;
- надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України; надання вищезазначених послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності України;

- наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; навчання та підготовка спеціалістів на комерційній основі;
- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України;
- кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; створення іноземними суб'єктами господарської діяльності зазначених установ на території України у випадках, передбачених законами України;
- спільна підприємницька діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій та спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;
- підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності; аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;
- організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібною торгівлі на території України за іноземну валюту в передбачених законами України випадках;
- товарообмінні (бартерні) операції та інша діяльність, побудована на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку;
- роботи на контрактній основі фізичних осіб України з іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами;

роботи іноземних фізичних осіб на контрактній оплатній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами;

- інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо й у виключній формі законами України.

Отже, ми знову переконаємося, що правова система, створена в Україні для забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, дозволяє суб'єктам господарювання виконувати законні дії у сфері комерційних відносин за кордоном. Але ми маємо проблему, пов'язану з прийняттям організаційно-розпорядчих рішень, що давали б змогу інвесторам за межами держави й власним суб'єктам господарювання вчинювати дії з розвитку національної системи функціонування господарчого комплексу України. Це стосується 97% суб'єктів господарювання, бо тільки 3% з них у межах законодавства використовують можливості держави, працюючи на території України й за її межами.

Таким чином, ми маємо, з однієї сторони, систему права, що дала можливість перетворень у господарському комплексі України, а з другої сторони, проблему, пов'язану з тими організаційними заходами, що залишилися від старої келейно-командної системи і впливають на розвиток діяльності суб'єктів господарювання.

Сучасна тенденція змін стану щодо управління економічними процесами дає оптимістичні сподівання. Аргументую хоч би тим фактом, що нинішні підприємці почали більше вивчати юриспруденцію. Так, якщо в 1993 році ті, які знають і вивчають право, серед представників малого й середнього бізнесу становили 15%, то тепер цей показник сягнув понад 45%. До того ж, слід віддати належне і тим юридичним установам, що почали вести активну роботу з захисту підприємців на всіх рівнях, починаючи зі створення підприємств і закінчуючи правовою допомогою в судових засіданнях при розгляді спорів, у тому числі й тих, що пов'язані з діяльністю посадовців, які виконують розпорядчі функції.

Особливою проблемою змін в економіці та розвитку нового підходу до господарської діяльності в Україні стала проблема міграційних процесів робочої сили. Це обумовлено, зокрема, тим, що нові підходи в господарюванні за ринкових умов мають високі вимоги щодо якості робочої сили, знань, умінь та можливостей концентрації власних ресурсів на розвиток бізнесу. В умовах подальшого розвитку науково-технічного прогресу, всеосяжної автоматизації виробництва, більш корпоративного чи то навпаки – локального характеру підвищилися професійні та особисті вимоги до фахівців. Тенденції надвиробництва, неможливість швидко знайти підходящу роботу стали проблемою й для

України. В нашій державі формування ринку праці диктує необхідність розробки політики зайнятості, яка враховувала б специфіку перехідної економіки, національні особливості та менталітет населення. Водночас, це не виключає застосування деяких принципів та методик, які є характерними для стратегій зайнятості в країнах із розвиненим ринковим господарством, і можливо лише за умови їх адаптації до українських реалій.

На нашу думку, в Україні трудові відносини як контекст політики зайнятості мають специфіку, яка визначається такими чинниками:

- ринкові відносини у сфері праці знаходяться в процесі становлення;
- безпосереднім наслідком зниження виробництва стає не зростання безробіття, як це відбувається в умовах розвиненого, ефективно функціонуючого ринку праці, а зростання внутрішньовиробничої незайнятості. Тобто є приховане безробіття, яке зростає значно швидшими темпами, ніж відкрите.

Враховуючи той факт, що Україна є складовою єдиної світової системи, що регулює трудові відносини, на нашу думку, є потреба розглянути аспект розвитку міжнародно-правових документів, що зосередили в собі результати боротьби за права працівників та тих, хто перебуває не тільки в державі, але й за кордоном. Ця проблема витікає з того, що не тільки МОП впливала на подолання безробіття. ЮНЕСКО прийняла рекомендацію щодо професійного й технічного навчання, пов'язуючи ці питання з потребами науково-технічного прогресу.

Як можемо переконатись, міжнародно-правове регулювання дає підстави для мінімізації проблеми безробіття. Як ми вже раніше відзначали Україна взяла на себе зобов'язання шляхом ратифікації норм МОП та приєднання до документів ЮНЕСКО. Виходячи із зазначеного перед Україною постає відповідальність на міжнародному рівні й відповідальність перед громадянами за дію міжнародних норм як частини внутрішньодержавного права (ст 9, 43 Конституції України). Але ні зміни урядів, ні діяльність державних структур до цього часу не поліпшили ситуацію в Україні, вона залишилась досить-таки складною.

З 1991 року зростає питома вага непрацевлаштованих осіб. Так, з 1991 року по 1995 рік рівень зареєстрованого безробіття в основному не перевищував 0,2–0,4 %. Починаючи з 1996 року, цей показник почав зростати і на кінець 1998 року склав 4 %, 1999 року – 4,23 %, 2000 – 4,2 %, 2001 року показник не змінився – 4,2 %, у 2005 році становив 9,8 %, але вже у 2005 й нині зменшився до 7,2 %. Ці зміни пов'язані з тим, що розпочався новий підхід щодо організаційного вирішення правових питань та забезпечення чинності закону як норми прямої дії без посередництва управлінських структур, які корегують закон інструкціями.

Однак, як виявляється, за рівнем безробіття Україна практично не відрізняється від економічно розвинених країн. Так, наприклад, за інформацією представництва України при ЄС, у грудні минулого року в країнах зони євро рівень безробіття в середньому складав 8,8 %. При цьому найвищий рівень безробіття зареєстрований в Іспанії – 11,2 %. Починаючи з 1999 року, в Україні були запроваджені щоквартальні обстеження (за методикою МОП), згідно з якими рівень безробіття в 2000 році серед економічно активного населення у віці від 15 до 70 років становив 11,9 відсотка, тобто більше ніж в Іспанії.

Загалом ситуація із забезпеченням продуктивної зайнятості на ринку праці залишається досить напруженою, але протягом першого півріччя 2007 року дещо покращилося співвідношення попиту й пропозиції робочої сили. Якщо станом на 1 січня 2002 року на одне вакантне місце претендувало 11 зареєстрованих безробітних, то на 1 липня цього самого року – 8 осіб.

Середня тривалість пошуку роботи безробітним, за даними центру зайнятості, складала не менше 11 місяців, а тривалість їх незайнятості – 18 місяців.

Найнижчий рівень безробіття у 2003 р. спостерігався в Києві (6,1%) і АР Крим (5,6%). Втішно виглядають також Одеська, Полтавська, Вінницька та Дніпропетровська області. А ось найвищий середньомісячний рівень безробіття населення віком 15–70 років (15,5–16,2%) – в Тернопільській і Чернівецькій областях. У Рівненській і Тернопільській областях рівень безробіття неухильно зростає як, утім, і трудова міграція, за кордон до країн Європи та на нафтогазодобування до Сибіру, на виконання низькопрофесійної роботи у Москві й інших містах північного сусіда.

Справді, ситуація виглядає невтішною. Однак Державна програма зайнятості містить деякі прогнози, що дають підставу сподіватися на поступове покращення ситуації на ринку праці. Зокрема, в усіх регіонах України прогнозується збільшення обсягів капітальних вкладень. Очікується, що до 2011 року інвестиції в основний капітал за рахунок усіх джерел фінансування становитимуть: 140–150 млрд. гривень. Прогнозується збільшення прямих іноземних інвестицій в 1,5–1,7 рази. Понад 50 відсотків інвестицій передбачається вкласти в технічне переобладнання та реконструкцію діючих підприємств. Однією з обов'язкових умов вкладення інвестицій є створення нових робочих місць.

До позитивних чинників впливу на ринок праці програма відносить реструктуризацію, реорганізацію, приватизацію промислових підприємств та подальше реформування аграрного сектору економіки. Передбачається, що в 2011 році чисельність населення, зайнятого економічною діяльністю, досягне 21,5 млн. осіб, що дасть змогу суттєво зменшити безробіття. Така поступова зміна відбудеться переважно за рахунок активізації діяльності кооперативів та

підприємств споживчої кооперації, а також приватних, сімейних та фермерських господарств.

Передбачається збільшення чисельності населення, зайнятого в сільському господарстві, торгівлі, харчуванні та сфері послуг (очікувані середньорічні темпи зростання складуть 5–10 %).

Прогнозується активізація процесу створення нових робочих місць в усіх сферах економічної діяльності за рахунок усіх джерел фінансування. Таким чином, очікується розвиток позитивної тенденції щодо зростання кількості працюючих у результаті стабілізації темпів зростання реального валового внутрішнього продукту, обсягів виробництва та капіталовкладень. У зв'язку з цим прогнозується поступове зниження рівня безробіття, визначеного за методологією МОП. Однак поряд із цим зберігатиметься від'ємна тенденція щодо чисельності працюючих на державних підприємствах унаслідок скорочення їх чисельності та штату, що матиме місце у зв'язку зі змінами організації виробництва (реструктуризація та модернізація підприємств, ліквідація робочих місць унаслідок фізичного зносу).

Зрозуміло, що проголошений Україною курс на інтеграцію в світове співтовариство передбачає й подолання таких негативних явищ як безробіття й трудова міграція.

Олександр ШОКАЛО,
*культуролог, голова МГОУ «Четверта Хвиля»
та ВГО «Українська Взаємодопомога»*

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОДУКТ — ДУХОВНИЙ ЧИННИК САМОВІДТВОРЕННЯ Й САМОРОЗВИТКУ НАЦІЇ

Людина як духовно-біологічне творіння для повноцінного життя й здійснення своєї життєвої програми потребує високоякісної, екологічно чистої біологічної й духовно-інтелектуальної поживи. Основа біологічної поживи й розвитку інтелекту — білок. Коли людина споживає тільки енергетичну їжу, вона й трудиться як раб, не думаючи. А споживаючи високоякісну білкову їжу, людина живе й працює осмислено, вповні реалізуючи свої творчі можливості. Крім того, для духовно-інтелектуального розвитку, для забезпечення істинного думання й творчо-вольової діяльності потрібна відповідна добірна, високоякісна духовно-інтелектуальна пожива. Все це складає *єдиний духовно-природний ресурс людини*, який вона й покликана реалізувати в процесі *здійснення своєї життєвої програми* та убезпечитися від паразитів, що існують за рахунок чужих ресурсів. Аби гідно самореалізувати себе, людина передусім повинна усвідомити свій особистий ресурс і свою життєву програму через самопізнання та здійснити це своєю дієвою волею.

Отут постає проблема забезпечення суспільства високоякісною біологічною й духовною поживою та збереження загальнонаціонального духовно-природного ресурсу свідомою волею й дієвими моральними зусиллями громадян. За неякісний харчовий продукт виробника й реалізатора ще можна притягти до відповідальності. А за неякісний чи й шкідливий культурно-інформаційний продукт, який завдає шкоди духовному здоров'ю індивіда й суспільній моралі, ніхто не несе відповідальності, бо розмито моральні критерії культури. За радянського тоталітаризму діяли відповідні партійно-ідеологічні настанови й цензура. А нині весь життєвий простір заповнив *неоліберальний тоталітаризм — фінансовий диктат утилітаризму*. На тлі масового поширення генетично модифікованих харчових продуктів особливої шкоди завдає людині інфікована інтелектуальними вірусами інформаційна продукція й деструктивне квазімистецтво, яке продукує й поширює моделі національного виродження. Такими способами суспільну свідомість вихолощують від високих ідеалів і критеріїв моральності.

А національна ідея не спрацьовує, бо вона ще не стала конкретною, реалістичною життєвою програмою нації, а витає в просторі нашого земного буття як інтелектуальна абстракція. Відтак не сформована в нас і *національна ідеологія* – система традиційних духовно-соціальних орієнтирів і суспільно-правових норм, яка є джерелом і осердям життєвої сили нації в її самовідтворенні й державному саморозвитку. Національна ідея й національна ідеологія визначають *стратегію розвитку нації й держави*. Дієва триєдність ідеї, ідеології й стратегії забезпечує морально-соціальну зрілість людської особи й суспільства, і завдяки цій системоутворюючій триєдності суспільство спроможне подолати хаос анти-системності й створити систему власного ладу – національну державу.

Життєдіяльність суспільства, його психосоціальної системи добору, збереження й передачі духовної інформації в процесі формування національного інформаційно-енергетичного поля забезпечує *культура як енергоінформаційна система людини*, яка за своїми функціями подібна до її вищої нервової системи. А виробництво й поширення культурно-інформаційного продукту здійснюють галузі культурної індустрії, якими має належним чином управляти галузевий центральний орган виконавчої влади, керуючись національною ідеологією й стратегічними завданнями.

Нинішня система управління культурною інфраструктурою не відповідає ціннісним орієнтирам національної ідеології й духовним запитам суспільства – прагненням людської душі жити, а працює головним чином на обслуговування занижених прагматично-споживацьких потреб соціального організму. Утилітаризм як синдром глобалізму заповонив увесь український культурний простір, який виявився неготовим протидіяти глобалістичному *квзікультурному імперіалізму*.

Ось загальна характеристика окремих складових національного мовно-культурного простору на час здобуття Україною державної незалежності, що її подає Національний інститут стратегічних досліджень в експертній доповіді «Про внутрішні і зовнішні становище України у 2006 році»:

«Виробництво культурно-мистецьких товарів і послуг:

- несамостійні, залежні від державної підтримки, неадаптовані до конкуренції українські культурні індустрії являли собою чи не найслабший елемент національно-культурного простору;
- легальний приватний сектор в українських культурних індустріях практично не існував до 1991 року, натомість від початку «перебудови» бурхливо розвивувався тіньовий ринок «піратської» кіно- та аудіопродукції;
- на українському ринку культурних товарів і послуг швидко здобули панівне становище імпортні мас-культурні продукти – фільми, книжки, аудіопродукція;

це значно звузило можливості для становлення національних культурних індустрій.

Канали та мережі культурної комунікації:

- українські ЗМІ продовжували відігравати другорядну роль по відношенню до «центральных», що формувало упереджено-зверхнє ставлення до них значної частини українського суспільства;
- посилення національного змісту та статусу державних українських ЗМІ не супроводжувалось адаптацією їх діяльності до ринкових умов; це не дало їм змоги витримати конкуренцію з потужними медіа-суперниками – комерційними телеканалами та газетами, у тому числі російськими (за мовою та державною приналежністю).

Споживання культурного продукту:

- економічна криза початку 90-х років спричинила занепад українського книговидання, кінематографії, всієї державно-комунальної галузі культури, що на тлі різкого зниження купівельної спроможності населення призвело до руйнації цих важливих культурних індустрій;
- помітне місце в культурному раціоні українців посіла низькопробна іноземна мас-культурна продукція, значною мірою «піратська»;
- значна кількість українських громадян, передусім у Східних та Південних регіонах, майже повністю позбулися доступу до українського культурного продукту.

Державне регулювання мовно-культурного простору:

- Україна успадкувала авторитарну систему регулювання у культурній сфері, яка зводилась до «ручного» адміністрування та розподілу бюджетних асигнувань;
- інертність і неефективність державної культурної політики України початку 1990-х років стримувала розвиток як державного, так і недержавного секторів національної культури».

Майже нічого не змінилося на краще в мовно-культурному просторі України за роки незалежності. А руйнація важливих культурних індустрій відбувається не стихійно, а сплановано. Хаос запроваджується через т. з. неоднозначні трансформаційні процеси, в результаті яких відбувається руйнація системи традиційних цінностей і занепад культурних практик українців, а в інформаційно-культурному просторі України став переважати російськомовний продукт. Україномовна книжка від загального тиражу книжок і брошур, випущених в Україні (1,1 примірника на душу), становить близько 60%, а в бібліотеках україномовні видання становлять менше 40% фондів. Ця диспропорція набагато загрозливіша, ніж була за рдянського часу, особливо в книговиданні та ЗМІ,

й має потужний антисистемний вплив на українське суспільство. *Російська книжка цілком заповнила книжковий ринок України й становить понад 90 %, а російськомовні ЗМІ заповнили понад 80% нашого інформаційного простору.* Поза сумнівом, українську книжку, українське друковане слово прирікають на знищення. А це означає, що українська нація переживає книжковий голод. Такий результат чіткої ідеології й геополітики Росії, де книговидання стало однією з найприбутковіших галузей національної економіки, а Україна виявилась найбільшим імпортером російської книги. Це вже питання державної безпеки України. Хто ж стоїть на її сторожі?

Указом Президента України 2007 рік проголошено Роком української книги. Яке реальне підґрунтя цього указу і які результати він дав за минулі місяці? Це питання викликає таку саму іронію, як і минулий Рік українського села... У результаті злочинної корпоратизації й приватизації підприємств книжкової торгівлі знищено всеукраїнську систему книгорозповсюдження як складову (разом із видавництвами й поліграфією) триєдиного комплексу видавничої галузі, без відродження якої неможливо відродити національне книговидання. *Національне книговидання, як і сільське господарство, є стратегічними галузями української економіки й невід'ємними складовими національної безпеки і тому потребують державного протекціонізму.*

Про формування якісно нової парадигми української національної культури лише говорять і то вряди-годи. Відповідно тільки в локальних випадках та в сервісних функціях можна простежити щось подібне на культурну політику влади. Але цілісного українського мовно-культурного простору держава не формує, бо в нинішньому квазідержавному антисистемному утворенні відсутня *національна державницька ідеологія — ціннісне системне осердя суспільного життя.*

У попередні десятиліття тоталітарна політика запроваджувала модель уніфікованої, усередненої культури, нівелюючи унікальність національних культурних традицій, у результаті чого в радянському суспільстві виник химеризований соціальний прошарок, відірваний від культурної традиції, який тепер агресивно насаджує в українському мовно-культурному просторі оту уніфіковану модель «русскоязычной общепонятности».

Нині національний культурний процес, аби зберегти свою духовну сутність, має забезпечувати себе також від глобальної квазікультури, в якій діють свої тенденції й механізми нівелювання національних культур, спрощення їх до стереотипів космополітичної, комерціалізованої ерзацкультури споживацтва. Аби протидіяти цьому, необхідний державний ресурс і правовий регулятивний механізм забезпечення подальшого повноцінного функціонування національної

культури як духовної системи самоорганізації, самовідтворення й самореалізації українського соціуму в усій його неповторності.

Проблемність забезпечення цілісності процесу культурного саморозвитку в Україні полягає також у тому, що нині близько половини українського етнічного соціуму живе за межами Батьківщини. Як наслідок в українській культурі утворилися дві паралельні течії: одна – в Україні, друга – за кордоном, які донедавна були розділені ще й політико-ідеологічними бар'єрами.

Першорядними засадами національної культурної політики має стати:

- визнання культури головним чинником збереження самобутності й самовідтворення української нації та забезпечення самоцінності й незалежності її саморозвитку;
- підвищення духовної ролі культури як головного чинника націєтворення в гуманітарній, науково-технічній, виробничій галузях, культивування національних духовно-моральних цінностей в усіх сферах суспільного життя.

Визначальним дієвим чинником національної культурної політики України має бути українська загальнонаціональна ідеологія, сформована на традиційних духовних засадах, ціннісним осердям якої має стати світоглядний концепт: *Творець як Усеєдина життєтворча сила є фактом науки, і Всеєдиний закон є моральним законом, який покликана здійснювати своїм життям кожна людина, а Земля, як і Сонце, є живим, сакральним і неподільним єством.* Необхідність української загальнонаціональної ідеології як системи духовно-соціальних орієнтирів та суспільно-правових норм для забезпечення стабільності, послідовності процесу націєтворення й державотворення – цілком очевидна. Тільки завдяки ціннісним орієнтирам національної ідеології, що є джерелом життєвої сили нації, можливо досягти консолідації українського громадянського суспільства в його спільних солідарних діях у творенні національної держави.

На ціннісній основі національної ідеології маємо виробити стратегію культурного саморозвитку українського суспільства й відновити цілісну систему української національної культури, що забезпечує формування єдиного духовно-інтелектуального, інформаційно-енергетичного поля Українського світу, в якому людина самореалізується на особистісному й суспільному рівнях.

Національна стратегія культурного саморозвитку має забезпечити долучення до української культурної спадщини й до всеукраїнського процесу культуротворення тієї частини української людності, яка перебувала й перебуває за кордоном і донедавна була відгороджена од материкового мовно-культурного простору стіною політико-ідеологічної ізоляції. Хоч українські таланти, які змушені творити на чужині, й змарновані для України як її пропаща сила, та при

цьому слід зважати й на той позитив, що закордонні українці, завдяки своїй інтегрованості у світ, помітно поширили у світовому культурному просторі духовно-інтелектуальні набутки української культури, і той цивілізаційний внесок багатьох поколінь українців ще належить осмислити й поцінувати. Активне залучення закордонних набуток української культури до процесу націотворення уможливується введенням їх ресурсу в єдине українське національне духовно-інтелектуальне поле.

Українська держава має взяти під свій патронат усі культурні ініціативи українських закордонних громад, долучаючи їх до єдиного процесу українського культуротворення. Водночас закордонні українці зобов'язані брати дієву участь у формуванні питомого інформаційно-культурного простору й поширювати українські культурні набутки в країнах свого оселення, активізуючи присутність української культури у світовому культуротворчому процесі.

Основним фінансовим джерелом реалізації культурної політики держави має бути державний бюджет, який забезпечує щорічні надходження на розвиток національного інформаційно-культурного простору. Держава також має гарантувати юридичну базу для комбінованих фінансових надходжень від спонсорів, меценатів для утримування та розвитку культурної інфраструктури.

Для повноцінного духовного саморозвитку суспільства необхідне належне енергоінформаційне забезпечення через:

- відновлення всеукраїнської системи книгорозповсюдження як складової триєдиного комплексу книговидавничої галузі — основи національної інформаційної сфери;
- створення масового друкованого органу світового українства (газети, журналу) для розповсюдження в Україні й за кордоном;
- створення українських теле- й радіоканалів цілодобового поширення достовірної інформації про Україну та українського відео- й аудіопродукту для формування духовно-світоглядних орієнтирів українського соціуму в світі й сприяння утвердженню його життєздатності.

Для повноцінного функціонування українського суспільства необхідно відновити його національний генофонд і цілісну соціальну структуру, повернувши українців із чужини додому й спрямувавши власні людські ресурси, всі культуротворчі прагнення на самовідтворення національного єства, на розвиток духовної, соціально-економічної й політичної сфер. Особливості українського духовно-морального досвіду й відтворювані природні ресурси національного господарства мають стати нашими дієвими конкурентними перевагами для гідного життя в глобальному соціально-економічному просторі.

З цією стратегічною метою ми започаткували масштабний національний соціально-економічний проєкт «Четверта Хвиля» як нову парадигму життя в Україні. Суть цього проєкту – в реалістичній ідеї економічного націоналізму, вираженій формулою: Українці – для України! На основі *економічного націоналізму* ефективно розвиваються передові країни світу. Раціональний принцип *«Українці – для України!»* повинен стати провідним у нашій національній ідеї – життєвій програмі нації, й йому мають підпорядковуватися всі ірраціональні творчі сили. Так ми створимо національну ресурсну систему, яка вбере в себе дієвий інтелектуально-духовний потенціал світового українства.

Першорядними дієвими чинниками виходу України з духовно-соціальної й економічно-політичної кризи та подальшого розвитку є *системи національної ідеології, інформаційної й економічної безпеки та триєдина система національної економіки*, в якій нерозривно поєднуються функції виробництва, продажу виробленого й розподілу результатів праці в інтересах цілого суспільства. *Система виготовлення й поширення українського культурно-інформаційного продукту* виконує особливо важливу суспільну функцію, забезпечуючи національне єство духовно-інтелектуальною поживою для розвитку свідомості й духу, що своєю чергою спонукає до самовідтворення й саморозвитку нації.

Ці *духовно-інтелектуальні й соціально-економічні чинники* мають бути провідними в *національній політиці для оптимального й ефективного управління суспільством у системі українського державного ладу*.

Ігор БЕЗКЛУБИЙ,
*доктор юридичних наук, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ЯК ШЛЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

*Не знаймо назад чи вперед, а швидко йдемо.
А хто швидко йде, швидко й знайде славу.*

«Велесова книга»

У наш час Україна переживає складний період становлення й розвитку ринкового типу господарювання та зміцнення своєї економічної незалежності. Одним із першочергових завдань на цьому шляху є створення необхідної інфраструктури ринку, яка за достатнього ступеня державного регулювання в той же час забезпечувала б вільний розвиток різноманітних форм власності, видів підприємницької діяльності, активізувала б участь усіх суб'єктів ринкових відносин у процесі ринкової взаємодії з залученням внутрішніх та зовнішніх резервів інвестиційної сфери.

Сучасний ринок – це складне багатофункціональне комплексне поняття. Воно містить у собі, з одного боку, ринок товарів та послуг, а з іншого – ринок ресурсів. Останній, у свою чергу, складається з фінансового ринку й ринку нерухомості. Саме взаємодія цих ринків і визначає економічний механізм зростання національного валового продукту.

Однією з найважливіших складових такої інфраструктури цивілізованого ринку є ринок цінних паперів, який шляхом обігу особливого роду майнових документів надає можливість акумуляції великих обсягів грошових коштів з метою їх виробничого використання, залучення інвестицій, спрямованих у подальшому на розвиток галузей матеріального виробництва, на розв'язання завдань загальнодержавного масштабу, формування приватного бізнесу, підвищення добробуту громадян України. Інструментом такого роду діяльності є обіг цінних паперів, необхідність виникнення яких полягає в потребі надати майновому обігу максимально можливого спрощення одночасно з наданням йому максимальної гарантованості й надійності за умови достатньої мобільності.

Ринок цінних паперів із супутньою йому системою фінансових інститутів — це та сфера, в якій реалізуються відносини власності, формуються фінансові джерела економічного зростання держави, концентруються й розподіляються інвестиційні ресурси.

Сьогодні в Україні діє програмний нормативний акт розвитку інвестиційної діяльності на 2002–2010 роки, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2001 р. № 1801, за яким актуальним завданням держави є активізація інвестиційної діяльності та значне нарощування обсягів інвестицій. Збільшення притоку інвестицій має бути пріоритетним напрямом діяльності державних органів.

Досить показовими є акцент на відповідних елементах активізації інвестиційної діяльності за якими слід:

- знизити рівень державного регулювання підприємницької діяльності та забезпечити стабільність відповідного законодавства;
- усунути неоднозначність трактування нормативно-правових актів та завершити судову реформу;
- удосконалити нормативну базу з питань реалізації прав власності;
- завершити адміністративну реформу, забезпечити публічність та прозорість у прийнятті рішень органами влади і в результаті подолати бюрократизм та прояви корупції;
- запровадити ефективні методи корпоративного управління;
- сприяти розвиненості ринків капіталу, в першу чергу банківського сектору, фондового та страхового ринків;
- знизити податкове навантаження;
- забезпечити стабільність політичного середовища;
- активізувати діяльність із створення позитивного іміджу держави.

На жаль, зміщення акцентів зазначених елементів активізації відбувається здебільшого не в бік позитиву. Хоч за останні роки прийнято досить важливі законодавчі акти, спрямовані на розвиток економічних правовідносин, серед яких: Цивільний кодекс України, Закони «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про іпотечні облігації», «Про іпотеку», «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю». Так, з прийняттям останнього, у банків, як фінансових установ, що здійснюють широкий спектр операцій, спрямованих на забезпечення перерозподілу активів фізичних та юридичних осіб, з'явилась можливість надавати послуги

у сфері житлового будівництва. Встановлюються загальні принципи, правові та організаційні засади залучення коштів фізичних і юридичних осіб в управління з метою фінансування будівництва житла та особливості управління цими коштами. Норми закону спрямовані на врегулювання процесу фінансування та здійснення охоронних і захисних функцій інвестора. Разом із тим, основний кінцевий економічний результат, якого намагається досягти інвестор, це — набути первісним способом права власності на об'єкт будівництва.

Разом із тим, надзвичайно важливі закони, що могли б забезпечити належне регулювання корпоративних відносин учасників акціонерних товариств, регулювання похідних цінних паперів і акредитивів та сфери кредитування, вже тривалий час знаходяться в стадії проектної розробки.

Незадовільний стан розвитку ринків капіталу та фінансових інструментів, брак кредитних ресурсів та неповне впровадження загальноприйнятих методів обліку сповільнюють приплив іноземних та внутрішніх інвестицій.

Безумовно за таких обставин діяльність вищого законодавчого органу та органів державного управління повинна бути спрямована на: зміцнення здатності регуляторних органів до нагляду та контролю за діяльністю фінансових установ; сприяння вдосконаленню нормативно-правової бази, її швидкого, але зваженого формування; співпрацю з провідними професійними учасниками ринків капіталу з метою підвищення стандартів діяльності; сприяння створенню нових фінансових інструментів; допомогу в започаткуванні бюро кредитних історій, що має сприяти зростанню іпотечного та інших видів роздрібного кредитування; допомогу в розвитку діяльності українських професійних асоціацій учасників фондового та кредитного ринку; сприяння переходу до міжнародних стандартів фінансової звітності та інтегрування у сферу міжнародних звичаїв і традицій ділового фінансового обороту.

Якими можуть бути реальні кроки в поширенні ідеї інвестиційного клімату в Україні? Насамперед, дерегуляція підприємницької діяльності, в основі якої повинен бути закладений принцип волі ділової активності. Конкурсні й тендерні процедури щодо інвестицій у той чи інший об'єкт повинні бути прозорими та інформаційно доступними. Захист прав міноритарних акціонерів — це захист прав українського інвестора, порушення яких тягне за собою кримінальну відповідальність. Подальше реформування податкової системи, в тому числі шляхом зниження податкового навантаження, оптимізації та підвищення прозорості процедури адміністрування податків, безумовного додержання прав платників податків повинна поступово вийти на рівень єдиного податку прогресивної форми, за яким збільшення розміру податків залежить від збільшення розміру отриманого прибутку.

Для того, щоб забезпечити подальший економічний розвиток та зростання інвестицій у сфері бізнесу, підприємці мають отримати можливість легкого доступу до різних джерел фінансово-кредитних ресурсів. У свою чергу, збільшення обсягів іноземних інвестицій вимагає міжнародно визнаних стандартів бухгалтерського обліку. Окрім того, для забезпечення внутрішніх та іноземних капіталовкладень слід розширити й поглибити спектр фінансових інструментів для портфельного інвестування; це також допоможе поставити на міцну фінансову основу пенсійну систему країни. Іноземні інвестиції повинні бути спрямовані в галузі, що потребують довгострокового залучення коштів. На отримання швидшого економічного результату держава повинна спрямовувати власні кошти.

*Микола ДРОБНОХОД,
доктор геолого-мінералогічних наук,
президент Академії наук вищої школи України,
Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО СТІЬКОГО ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ

(Публікується в скороченому варіанті)

Вступ

Шістнадцятирічна історія державотворення в умовах незалежної України — це історія системної кризи в усіх сферах життя й господарювання, безперервно-го борсання в морі нерозв'язаних проблем.

Сьогодні саме життя вимагає розв'язання нагальних завдань, що постають перед Україною як державою, що декларує своє прагнення бути серед розвинених, демократичних країн Європи.

Безумовно, прогресивний поступ України можливий лише в разі послідовної й відповідальної праці всього суспільства за науково обґрунтованою програмою збалансованого (стійкого, сталого) соціально-економічного розвитку, яка була б прийнята суспільством. Такої програми в Україні за всі роки незалежності не було створено. Так звані програми під гаслами «Послідовність, ефективність, відповідальність» чи «Десять кроків назустріч людям» — це емоційні партійні документи передвиборчого змісту, в яких простежуються лише обіцянки, й спрямовані вони на забезпечення політичних чи вузько корпоративних і приватних інтересів.

Спробу розробити щось варте для України було здійснено в період 1997–2002 років на основі документів міжнародних самітів у Ріо-де-Жанейро 1992 року та в Нью Йорку 1997 року, які були спрямовані на вироблення принципів і шляхів переходу суспільства на засади стійкого (сталого) розвитку. При Кабінеті Міністрів України навіть було створено Національну комісію з цієї проблеми, хоч фактично формальну, без прав і обов'язків. Починаючи з 1997 року, було витрачено чимало коштів на розробку концепції переходу України до стійкого розвитку та інші програмові документи цього спрямовання. Але ці напрацювання безслідно зникли у владних лабіринтах, набувши статусу «пропалої грамоти».

Проте у світі дедалі більшого розповсюдження набуває ідея стійкого розвитку, яка вимагає від теперішнього покоління реалізувати своє право на гідне й заможне життя аж ніяк не коштом прийдешніх поколінь, які так само повинні мати право на гідне життя у безпечному середовищі.

Сучасна наука неспростовно довела: *єдність етносу і природного середовища є фундаментальною властивістю біосфери. Це означає, що український етнос на своїй материнській землі зобов'язаний узяти на себе ініціативу й згуртувати всіх тут суцих, аби дати лад цьому життю, вивести державу з кризи, сконсолідувати навколо себе українську націю в ім'я добробуту й людської гідності всіх, хто живе й житиме на цій землі.*

Запропоновані нижче концептуальні засади змін, які створять сприятливі умови для збереження навколишнього середовища і природно-ресурсного потенціалу держави, являють собою цілісну систему принципів, завдань та заходів, реалізація яких уможливить перехід України на засади стійкого екологічно безпечного розвитку. Концепція пропонується як основа для розробки стратегії, державних програм і проектів соціально-економічного розвитку України в цілому та окремих галузей господарювання на найближчу й віддалену перспективу на основі гармонійного поєднання у *тринітарній системі екологічної, економічної та соціальної складових.*

Перехід України до стійкого розвитку – це шлях до національного єднання, політичної, соціальної й економічної стабільності в державі, створення сприятливих умов для вітчизняного й зарубіжного інвестування.

І. Стійкий екологічно безпечний розвиток — якісно новий етап розвитку суспільства

Стійкий екологічно безпечний розвиток (за визначенням комісії ООН), *стійкий розвиток* (англ. *sustainable development*) – розвиток, що забезпечує потреби нинішнього покоління без втрат для майбутнього покоління забезпечити свої потреби. Йдеться про розвиток у межах господарчої (екологічної) ємності природного середовища, що не вносить незворотних змін у природу і не створює загрози для тривалого існування людини.

Перехід до стійкого розвитку – це насамперед зміна пріоритетів у системі *економіка—природа*. Йдеться не про охорону природи від всесильної економіки, а про підпорядкування економіки екологічному імперативові – настійній вимозі дотримуватися законів природи, розуміти і беззаперечно сприймати вимоги та обмеження, що визначаються цими законами у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Нинішній етап взаємодії людини з природою характеризується

переходом до морально-етичних принципів. Перевагу матимуть ті нації, у яких ці принципи будуть провідними в розвитку культури, формуванні колективної свідомості й зафіксовані в законах.

Перехід до стійкого розвитку може бути досягнений зусиллями всього людства, але кожна держава повинна пройти свій шлях до цієї мети. Ідея стійкого розвитку співзвучна культурі й світоглядним цінностям українського народу, в історії й традиціях якого завжди було пошанування води, землі, природи взагалі. Ця ідея може бути продуктивною щодо консолідації українського суспільства і важливою у визначенні державних пріоритетів і перспектив соціально-економічних перетворень.

II. Соціально-економічні та екологічні умови переходу України на шлях до стійкого розвитку

Україна сьогодні є регіоном Європи, де природне середовище зазнало найбільших змін. Природа втрачає властиві їй домінанти й набуває ознак типового антропогенного середовища. Надмірна кількість підприємств добувної й переробної галузей зумовлює утворення значних екологічно шкідливих відходів. Висока розораність угідь, деформована природна гідрографічна мережа й вирубування лісів призводять до того, що промислові відходи й побічні продукти хімізації накопичуються в межах природних ландшафтів, звідки вони за трофічними ланцюгами потрапляють до організму людини.

В Україні частка відносно чистих територій нині становить лише 7% загальної площі, а умовно чистих територій – 6%. До малозабруднених належать 15% території країни. Забруднені та дуже забруднені зони, де життєдіяльність населення значно погіршена через напружені екологічні умови, становлять відповідно 40 і 30%.

Особливу екологічну проблему в Україні спричинила аварія на Чорнобильській АЕС. Чорнобильська катастрофа призвела до радіоактивного забруднення більше як 50 тис. кв. км території України, на якій було розташовано 2994 населених пункти й постраждало 26 млн. осіб, у тім числі 1 млн. дітей. Через високий рівень забруднення з користування вилучено 180 тис. га ріллі й 157 тис. га лісу.

Погіршення екологічного стану в Україні – результат не тільки загальнокрізових явищ в економічному й суспільному житті країни, які призвели до низької інвестиційної активності в природоохоронній діяльності, падіння технологічної й правової дисципліни. Це також є наслідком багаторічних структурних деформацій господарства, домінування природомістких галузей промисловості, ресурсо- і енергомістких технологій, сировинної орієнтації експорту і водночас

надмірної концентрації виробництва у промислових центрах і регіонах країни. Все це створює реальну загрозу технологічній і економічній безпеці держави.

Україна дедалі утверджується як сировинний придаток або ринок, де збуваються другорядні, застарілі, часто екологічно небезпечні товари й технології.

Енергоємність ВВП в Україні в 9 разів більша, ніж у країнах Європи, і є однією з найвищих у світі.

На сьогодні в Україні є всі ознаки екологічної кризи, за якої руйнується традиційна система життєзабезпечення нації. Саме ця криза — одна з причин деградування українського суспільства. Все це зумовлює нагальність застосування радикальних заходів щодо вибору цілей і пріоритетів розвитку.

III. Мета переходу України до стійкого екологічно безпечного розвитку

Необхідно забезпечити високу якість життя нинішнього і майбутніх поколінь українського народу на основі збалансованого розв'язання проблем соціально-економічного розвитку, збереження екологічно сприятливого навколишнього середовища, раціонального використання та відтворення природно-ресурсного потенціалу країни.

IV. Принципи переходу України до стійкого розвитку

Майбутнє України як цивілізованої, високорозвиненої, заможної держави — у відкритості, але з обов'язковим застосуванням методів і механізмів захисту свого економічного суверенітету та цінностей національної культури.

Розробка стратегій, довготривалих програм соціально-економічного розвитку держави має базуватися на таких принципах:

- пріоритет національних інтересів, національної культури і національної ідентичності українського народу в загальноцивілізаційному поступі світового співтовариства;
- будь-яка господарча діяльність повинна оцінюватися з погляду завданої шкоди природному середовищу і природним ресурсам; одержаний від господарчої діяльності результат не може бути меншим від заподіяної шкоди;
- при розв'язанні економічних проблем пріоритет надається екологічному чиннику, а розв'язання екологічних проблем співвідноситься з економічними можливостями;

- подальше екстенсивне використання природних ресурсів і погіршення стану природного середовища неприпустиме;
- людський капітал як провідна продуктивна сила суспільства стійкого розвитку має постійно нарощуватися і вдосконалюватися;
- проведення цілеспрямованих змін у соціальній, економічній та екологічній сферах – провідна регулююча роль держави.

V. Завдання переходу України до стійкого розвитку

Структурна перебудова економіки

Головною метою економічних реформ в Україні є заміна існуючої моделі економічного зростання «за будь-яку ціну» соціально орієнтованою економічною моделлю стійкого розвитку, в якій пріоритетними є добробут (якість життя) людини і благополуччя природи. Головними напрямками переходу до стійкої економіки є:

- зміна структури національної економіки відповідно до природно-ресурсного потенціалу та особливостей його регіонального розподілу;
- всебічне сприяння розвитку внутрішнього ринку і захисту національного виробника;
- мінімізація екологічних втрат і зниження питомих витрат енергії й природних ресурсів на одиницю національного доходу;
- дотримання науково обґрунтованих граничних параметрів розвитку соціально-економічної сфери, перевищення яких може призвести до незворотних змін у навколишньому середовищі.

При цьому першочерговими завданнями є:

- запровадження системи економічних регуляторів природокористування примусово-обмежувального та стимуляційно-компенсаційного характеру;
- припинення надходжень до України застарілих, шкідливих та малоефективних технологій через застосування сертифікаційних, стандартизаційних, митних та інших механізмів обмежень;
- запровадження наукомістких виробництв і високих технологій;
- включення в ціну товарів виробництва вартості екологічних втрат;
- перехід на оподаткування ресурсопотоків у промисловому виробництві;
- збільшення частки неоподаткованого прибутку підприємств, що спрямовується на підтримку науково-технологічних розробок еколого-економічного спрямування.

- формування ринку екологічних технологій, послуг, індустрії як основи для розвитку екологічно орієнтованого бізнесу;
- зміна структури українського експорту в напрямку збільшення питомої ваги конкурентноспроможних наукоємних товарів.

Основні заходи

У сфері промисловості й транспорту:

- обмеження розвитку сировинних і напівфабрикатних виробництв, нарощування обсягу виробництва продукції, що має закінчений технологічний цикл;
- технічне переоснащення виробництва на основі впровадження енергетично ресурсозберігаючих і маловідходних технологій;
- розв'язання проблеми знешкодження й утилізації відходів виробництва;
- перехід до розвитку екологічно безпечного транспорту на основі альтернативних джерел енергії.

У галузі енергетики:

- визнання теплової енергетики на найближчий період головною енергетичною галуззю України;
- розвиток екологічно чистої енергетики на основі використання відновлювальних джерел та малої енергетики: вітрових електростанцій, геліоустановок, невеликих гідроелектростанцій, біоенергетичних установок тощо.

В аграрній сфері:

- пріоритетний розвиток села як джерела абсолютної додаткової вартості, основи соціально-економічного розвитку держави, середовища збереження національних цінностей українського народу як чинника національної безпеки;
- переведення сільськогосподарського виробництва на сучасні індустріальні методи із застосуванням екологічно безпечних технологій;
- розвиток на селі виробничих відносин, що базуються на співвласництві й співпраці у товарному виробництві в рамках кооперативу (асоціації), в якому найбільш повно можуть бути враховані інтереси кожної особи у підприємстві;
- забезпечення розвитку сільськогосподарського сектора як чинника національної безпеки.

Збалансоване використання природно-ресурсного потенціалу та охорона природи

Природні ресурси є засобом розвитку продуктивних сил і водночас — екологічним чинником життєдіяльності суспільства. Тому необхідно досягти економічно доцільного й екологічно збалансованого їх використання через структурну перебудову господарства та подолання дисбалансу розвитку. Для цього потрібно:

- забезпечити нормативно-правове регулювання, реалізацію державної функції щодо власності, управління та використання природних ресурсів;
- чітко розмежувати повноваження з управління природними ресурсами між центром та регіонами;
- споживати природних відновлювальних ресурсів не більше, ніж їх можна отримати, не завдаючи шкоди природі.

Пріоритетними завданнями розвитку за окремими видами ресурсів є:

Мінеральні ресурси:

- скорочення витрат викопних мінеральних ресурсів шляхом заборони випуску товарів, які є екологічно шкідливими;
- використання у виробництві замкнених технологічних циклів і рециклів для заміни первинних сировинних матеріалів вторинними;
- заміна продуктів з викопної невідновлювальної сировини продукцією з відновлювальних ресурсів.

Земельні ресурси:

- приведення розораності сільськогосподарських угідь до екологічно прийнятної норми з наступним цільовим використанням вивільнених земель в інтересах суспільства (пасовища, низькообігові високопродуктивні лісові насадження, землі екологічного призначення тощо);
- вивільнення земель, затоплених штучними морями Дніпровського каскаду, і наступна їх екологічна, економічна та соціальна реабілітація;
- рекультивация деградованих та екологічно змінених земель; упровадження новітніх екологічних систем землеробства як головного засобу підвищення продуктивності земель, збереження їх біосферних функцій та вирощування екологічно чистої продукції.

Лісові ресурси:

- здійснення лісокористування на основі науково обґрунтованого співвідношення віку лісових насаджень і відповідних їм площ, що забезпечить як безперервність ресурсів деревини, так і постійність екологічних функцій лісу в часі;

- використання частки вивільнених сільськогосподарських земель для вирощування низькообігових високопродуктивних лісових насаджень, що дасть змогу остаточно звільнитися від зовнішньої паперово-целюлозної залежності;

Водні ресурси:

- охорона поверхневих і підземних вод від кількісного й якісного виснаження;
- створення системи екологічно безпечного використання водних ресурсів;
- розвиток та впровадження ефективних технологій водокористування (рециркуляція води, повторне використання зворотних стічних вод, очищення стічних вод тощо);
- забезпечення населення якісною питною водою з урахуванням пріоритетності питного водопостачання перед іншими видами використання води;
- удосконалення правового та економічного механізмів регулювання водокористування.

Біологічні ресурси:

- охорону, збереження, відтворення і раціональне використання біологічних ресурсів здійснювати на основі принципів Міжнародної Конвенції з біологічного різноманіття, до якої приєдналась Україна в 1992 р.

Інтегральним показником екологічності економіки в цілому має бути показник питомих витрат кількості природних ресурсів на одиницю національного доходу.

Соціальна сфера

Перехід України до стійкого розвитку вимагає зміни політики в соціальній сфері, основними складовими якої мають бути збереження здоров'я людини, поліпшення якості життя, розв'язання демографічної проблеми, подолання бідності, зміна структури споживання, вирішення проблеми соціальної та економічної нерівності, захисту малозахисених соціальних верств (молодь, пенсіонери, інваліди, безробітні), гуманізація суспільних відносин, покращення морально-психологічного стану суспільства.

Для реалізації цих завдань має відбуватися поступовий перерозподіл трудових ресурсів зі сфер матеріального виробництва і обслуговування держави у сферу обслуговування людей, що включає науку, освіту, охорону здоров'я, соціальний і правовий захист.

Освіта, наука, культура

Особливо велике значення на шляху переходу до стійкого екологічно безпечного розвитку належить науці, яка спроможна забезпечити методологічні й технологічні основи всіх необхідних змін.

При цьому ефективність науково-технічного прогресу має оцінюватися з гуманістично-екологічних позицій.

Освіта є провідним чинником формування інтелектуального потенціалу української нації та духовності громадян і має стати першочерговим пріоритетом державної політики в Україні.

Мета й зміст освіти мають бути національно спрямовані й підпорядковані реалізації принципів і завдань переходу України на засади стійкого розвитку.

Для нарощування та підвищення ефективності використання існуючого *наукового потенціалу* необхідно вжити з боку держави і української громадськості термінові заходи, серед яких першочерговими є:

- усяляке сприяння розробці і впровадженню сучасних високоефективних наукомістких технологій; для підтримки прикладної науки надання податкових пільг організаціям та підприємствам, які фінансують науково-дослідні та конструкторсько-технологічні роботи;
- створення надійної законодавчої та нормативної системи захисту інтелектуальної власності науковців України.

У сфері *культури* важливими напрямками змін повинні стати:

- створення єдиного національного культурного простору та захист його від небезпечних глобалізаційних впливів іззовні;
- подолання існуючої ментальної відчуженості великих міст від культури українського народу;
- відродження багатотисячолітньої спадщини українського народу, його духовності й культури.

VI. Регіональна політика стійкого розвитку

Перехід України до стійкого розвитку можливий за умов забезпечення стійкого розвитку всіх її регіонів. Програми переходу до стійкого розвитку кожного регіону інтегруються в загальну державну політику в сфері стійкого розвитку.

Програмні документи загальнодержавного рівня є орієнтиром для розробки регіональних програм стійкого розвитку і разом з відповідними правовими актами й нормативами визначають умови їх реалізації.

Зокрема, це стосується:

- створення регіонального господарського механізму регулювання соціально-економічного розвитку та природокористування;
- проведення природоохоронних заходів та рекультивуації земель;

- оздоровлення населення, розвиток соціальної інфраструктури, забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя.

Першочерговим завданням регіональної політики стійкого розвитку є забезпечення збалансованого розвитку регіонів та мегаполісів як єдиного державного організму на основі збереження їхніх структурних біорегіональних особливостей, природно-ресурсного потенціалу, господарчо-екологічної ємності та геополітичної ролі.

Адміністративно-територіальний устрій має закріпити такий регіональний статус України, який спирався б на природно-історичні особливості регіонів, протидіяв федералізації та унеможлилював порушення цілісності держави.

Міста-мегаполіси, обласні центри та різні зони послабленого впливу держави (офшорні зони, соціополіси тощо) не повинні бути ментально чужими українському духовному, культурному та етнічному середовищу.

VII. Розвиток громадянського суспільства

Рух України до суспільства стійкого розвитку передбачає формування відкритого суспільства, системними елементами якого є правова держава, ринкове господарство і громадянське суспільство. Основою громадянського багатоетнічного суспільства є консолідована українська нація.

Перехід до стійкого розвитку передбачає активізацію участі об'єднань громадян, профспілок, ділових і наукових кіл, урахування інтересів основних груп населення.

VIII. Міжнародна діяльність України по забезпеченню переходу до стійкого розвитку

Міжнародна політика України має здійснюватися з урахуванням її геополітичної сутності:

- розташування України в центрі Європи на перехресті історичних шляхів, що єднають Північ і Південь, Захід і Схід;
- родючі ґрунти й клімат, що зумовлює можливість забезпечити понад 200 млн. осіб продуктами харчування;
- потужний природно-ресурсний потенціал;
- наявність теплих морів і незамерзаючих портів;
- високі освітні та інтелектуальні можливості.

Водночас геополітичне середовище України створює умови для трансгресивного перенесення забруднень і зовнішніх деструктивних впливів.

У зв'язку з цим головними пріоритетними напрямками міжнародної діяльності України із забезпечення стійкого розвитку є:

- створення ефективних механізмів забезпечення міждержавного партнерства при вирішенні питань про трансграничне забруднення навколишнього середовища;
- залучення до України міжнародних інвестицій для розв'язання екологічних проблем, передусім чорнобильської як міжнародної проблеми;
- стимулювання впровадження в Україні екологічно зорієнтованих зарубіжних технологій та інвестицій;

У міжнародній діяльності України особлива увага має приділятися сучасним світовим тенденціям глобалізації та їхнім можливим негативним проявам в Україні. З-поміж останніх є загроза заміни держави як суб'єкта міжнародних відносин на недержавні структури (анклави, соціополіси тощо), які функціонують у межах держави поза національними утвореннями винятково в корпоративних інтересах.

ІХ. Показники стійкого розвитку

Серед показників *економічної* сфери можуть бути: рівень валового продукту на душу населення, споживання енергії та природних ресурсів, утворення (продукування) відходів, техногенне навантаження на природні комплекси, використання основних матеріалів у циклах відновлення (рециклах). Основними показниками *соціальної* сфери є тривалість життя (прогнозована і фактична), його якість, стан здоров'я населення, рівень дитячої смертності, рівень освіченості й культури суспільства, величина доходів, рівень зайнятості, ступінь реалізації прав людини.

Показники *екологічної* сфери мають відображати співвідношення господарчого навантаження та екологічної ємності природного середовища.

Х. Правове забезпечення переходу до стійкого розвитку

Першочерговим завданням є оновлення законів, що стосуються безпосередньо питань охорони природного середовища і раціонального використання природних ресурсів: атмосфери, гідросфери, ґрунтів, надр, рослинного і тваринного світу.

Потрібні зміни в податковому кодексі в напрямку перенесення центру податкової ваги з податку на працю на оподаткування використаних ресурсів і вплив на навколишнє середовище.

Необхідно розвинути законодавство, пов'язане з діяльністю громадських організацій, що мають відігравати роль ефективного і конструктивного посередника між владою і суспільством та бути захищені й підтримані у сфері їх статутної діяльності.

Входження України до кола країн Європейської співдружності вимагає реального узгодження національного екологічного законодавства з європейським; запровадження економічних механізмів у екологічній сфері.

XI. Етапи переходу до стійкого розвитку

На *першому* етапі мають бути розв'язані гострі екологічні, економічні та соціальні проблеми, які створюють перешкоду до стійкого розвитку. Слід зупинити деградаційні процеси і тенденції в сучасному суспільстві й природі, здійснити комплексне оздоровлення природного середовища і природних ресурсів, подолати бідність як соціальне явище, забезпечити умови для створення внутрішнього ринку, домогтися реальної єдності влади і народу. Необхідно розробити і впровадити в життя новітню освітньо-виховну парадигму, систему науки і технологій відповідно до принципів і завдань стійкого розвитку. ***Розв'язання завдань першого етапу потребує відповідної структурної перебудови системи державного управління.***

На *другому* етапі мають здійснюватися системні (структурні й функціональні) перетворення в економіці, екологізація суспільно-економічних відносин, технологічне оновлення виробництва, вихід на витрати ресурсів на одиницю кінцевої продукції, якість життя народу на рівні розвинених європейських країн.

На *третьому* етапі Україна має розвиватися як повноправний член спільноти розвинених країн світу, які перейшли на засади стійкого екологічно безпечного розвитку.

Геннадій ДМИТРЕНКО,
*доктор економічних наук, завідувач кафедри економіки
і управління персоналом Центрального інституту
післядипломної підготовки працівників освіти Академії
педагогічних наук України*

НОВА ІДЕОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬСТВОМ ТА ЕКОНОМІКОЮ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ, СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

Вже декілька років Україна перебуває в стані системної кризи. Останні події на політичній арені дають підстави стверджувати, що правляча еліта, тримаючи владу, піклується в основному про свої корпоративні інтереси, стає ізольованою від народу й не має стратегії розвитку українського суспільства. По суті вона перетворилася в псевдоеліту, позбавлену моральної основи свого існування. Під її орудою відбувається знелюднення України, що підтверджує демографічна криза в країні.

В умовах розбіжності інтересів влади з інтересами народу в забезпеченні потреб самореалізації, починаючи з матеріальної основи, навіть найцінніші й найталановитіші інноваційні розробки та пропозиції вітчизняних учених і практиків щодо підйому економіки й духовності не можуть знайти застосування. Діючий механізм управління не сприймає таких пропозицій, він їх просто ігнорує, часом створюючи лише видимість своєї діяльності.

Очевидно, первинною, ключовою стає управлінська проблема повороту владної еліти «обличчям» до інтересів народу, без розв'язання якої навряд чи можна говорити хоч про якийсь суттєвий прогрес в Україні.

Твердження Пітера Друккера про те, що *немає слаборозвинених країн, є країни слабоекеровані*, цілком справедливе стосовно України.

Таким чином, владна еліта, заплутавшись у масі соціально-економічних зв'язків через свою некомпетентність і аморальність, призвела до цієї системної кризи.

Виникає питання: яким чином розплутати цей клубок зв'язків і кардинально змінити ситуацію на краще?

Провідна ланка

Звернення до науки управління, зокрема до методологічного принципу розв'язання системних криз, дає нам шанс змінити ситуацію. Мова йде про провідну ланку, потягнувши за яку можна витягнути і весь ланцюг. Треба знайти цю ланку, яка знаходиться в середні самої системи управління і яка крок за кроком дозволила б розплутати весь клубок заплутаних зв'язків. Останні обумовлюють хитання й безпринципність політики побудови демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства та призводять до дивовижної безвідповідальності в державному управлінні.

На сьогоднішній день учені-конкретики в галузі управління виявили таку ланку. *Це механізм управління за цілями й результатами* в будь-якій організації, але передусім у центральних органах влади. Його винятковість полягає в можливості послідовно налагодити зворотній зв'язок (відповідальність) у системі державного управління й таким чином почати крок за кроком очищувати ту «каламутну воду», в якій розмножуються бацили бюрократії, хабарництва, корупції. Останні створили середовище задушливої бездуховності в молодій незалежній державі, що унеможлиблює гідне життя суспільства.

Ключовим моментом запуску в дію механізму управління за метою та результатами (механізм цільового управління) є *формування цінного кінцевого продукту діяльності владних структур — реалізація національної ідеї як життєвої програми нації*. Цей суспільний продукт розглядається як кінцевий результат роботи Парламенту, апарату Президента, Кабінету Міністрів, включено з першими керівними особами. Щорічні соціологічні опитування населення у формі місцевих референдумів дадуть уявлення про якість цих результатів, які може бути чітко визначено через конкретні показники кваліметричного характеру.

Вже на першому етапі запуску в дію механізму цільового управління може виявитися дивним факт неспроможності керівників багатьох владних структур визначити цінний кінцевий продукт своєї діяльності, пов'язаний із забезпеченням будь-яких соціальних потреб.

Науковий фундамент універсального механізму цільового управління організаціїю та її персоналом становить теорія антропосоціального (від гр. antropos — людина) управління суспільством, сутність якої полягає в первинності людини та її діяльності в усіх суспільних процесах.

Немає сумніву, що механізм цільового управління, який запускається людьми, працює за допомогою людей та отримує результати для людей, викличає в морально зрілого персоналу владних структур потребу використовувати

великий творчий потенціал своїх співвітчизників для досягнення високих результатів. На жаль, сьогодні такий потенціал практично не користується попитом у «машини» державного управління, яка заперечує будь-які інноваційні пропозиції глибинного змісту. Наприклад, досі не запущені в дію розробки українського вченого й практика І. Г. Будзая щодо оздоровлення українського генофонду та посилення економічної могутності України на основі розвитку «Будівської системи землеробства» через масове виробництво екологічно чистої продукції зі збільшеним умістом дефіцитного білка, з використанням сучасних біотехнологій.

Формування нової ідеології управління суспільством

Запуск у дію провідної ланки розв'язання системної кризи як механізму цільового управління, що здатний розплутати клубок взаємозв'язаних проблем, ставить на порядок денний кардинальне питання отримання цінного кінцевого продукту діяльності центральних органів влади.

У такому контексті спробуємо якомога глибше розглянути сутність постійно декларованої тези про важливість людського чинника й спрямування всього державного управління на створення умов для нормальної життєдіяльності нації. Про те, що ця теза тільки декларується, але не реалізується, свідчить низький рівень життя основної маси населення й катастрофічна ситуація в країні.

З позиції антропосоціального підходу до управління суспільством людина перебуває в чотирьох сферах життєдіяльності: *в сім'ї; за місцем навчання; за місцем праці; за місцем проживання й відпочинку.* **Якщо в кожній із цих сфер людина самореалізується, досягнувши високого ступеня задоволення своїх прагнень, вона ніколи не залишить країни, яка забезпечила їй цю самореалізацію.**

Суттєвою ознакою самореалізації людини є її перебування в сім'ї, на роботі, в навчальних закладах із почуттям радості. Це може відбуватися тільки тоді, коли людина реалізовуватиме свій особистий потенціал у собі, в середовищі довколишнього соціуму, досягаючи високого рівня душевного комфорту й духовних прагнень.

У зв'язку з вищезазначеним стає очевидним, що діяльність органів влади повинна бути орієнтована на створення умов для високого рівня самореалізації в усіх чотирьох сферах життєдіяльності суспільства. Саме створення таких умов і є цінним кінцевим продуктом їх діяльності. У цьому випадку можна буде говорити про формування такого суспільства, яке називається громадянським і в якому людина як особистість, головна продуктивна сила суспільства самореалізується великою мірою в певних правових і національних умовах.

Таким чином, завданням нової ідеології управління суспільством є формування громадянського суспільства, що сприяє самореалізації особистості в просторі загальнолюдської моралі й національних традицій.

Управління економікою на засадах нової ідеології управління суспільством

Усвідомлення первинності людського чинника при вирішенні питань економічного характеру прийшло до тієї частини людства, яка збудувала економічно розвинуті суспільства у своїх країнах. За оцінкою експертів Світового банку, основним джерелом зростання валового внутрішнього продукту багатьох країн є саме людський капітал.

На жаль, недостатню ефективність української економіки, її низьку конкурентоспроможність традиційно пояснюють слабким фінансуванням і технологічним забезпеченням виробництва благ, а також іншими зовнішніми перешкодами. Такий, обумовлений нашою ментальністю, технократичний підхід панував у радянські часи, домінує сьогодні й заводить нас у безвихідь.

Аби кардинально змінити ситуацію на краще, перш за все слід усі економічні процеси розглядати з позиції антропосоціального підходу. Необхідно поступово усвідомити, що економіку «роблять» люди, які «стоять» буквально за всіма економічними процесами. Починається це з вищих структур влади (тих, що приймають закони, укази, постанови й т. ін.) і завершується трудовою діяльністю людей усередині безпосередніх суб'єктів економіки – підприємств, фірм, організацій, що виробляють блага, що «роблять» гроші й технології.

Люди, які витрачають свою інтелектуальну, фізичну й психічну енергію, є ключовою ланкою функціонування економіки. Від того, наскільки ці люди організовані, професійно компетентні й моральні, творчо розвинені та психофізично здорові, наскільки вони мотивовані й адекватні посаді, що займають за своїми здібностями, діловими та особистісними якостями, настільки ефективною і конкурентоспроможною буде економіка. Такі люди «знайдуть» і фінанси, й технології, й оптимальним чином забезпечать благами суспільні потреби.

Отже, країні конче необхідно перебудувати систему управління, зробивши її антропосоціальною, в якій виокремлено цільовий вектор, що зводиться до наявності місії та стратегічних цілей (виражених конкретними показниками, завдяки яким можна відстежити рівень досягнення цілей) на основі моніторингової кваліметричної оцінки результатів праці, ділових та особистісних якостей працівників.

Оскільки людський чинник і кадри є визначальними, а управлінські кадри мають надзвичайний вплив на всі економічні процеси, тому необхідно вирішувати три ключові стратегічні завдання:

- по-перше, відшукати механізм організації доцільної (корисної) діяльності людей, що орієнтує діяльність на блага для суспільства;
- по-друге, зробити все, щоб цей механізм у системі освіти був орієнтований на підготовку конкурентоспроможних фахівців, які реалізують себе в трудовій діяльності;
- по-третє, знайти можливість у рамках цього механізму формувати ціннісну управлінську еліту в Україні, відсутність якої є сьогодні головною причиною негараздів в економіці.

Стосовно першого ключового завдання, то його рішення перебуває у сфері використання вищезазначеного механізму управління за цілями та результатами (цільового управління) в кожній комерційній і некомерційній організації, що виробляє ті чи інші блага з урахуванням специфіки похідного цінного кінцевого продукту.

При цьому всю квадрату принципів такого управління всередині цих організацій (визначення мети; зворотного зв'язку за результатами праці; доцільної мотивації працівників; адекватності персоналу займаним посадам) застосувати значно легше, ніж в органах влади, через конкретність результатів діяльності.

Таким чином, інноваційне управління економікою зводиться до формування в усіх організаціях, що виробляють блага, культури цільового управління, яка забезпечує духовний розвиток і весь соціальний поступ.

Друге й третє ключові стратегічні завдання розглянемо далі.

Стратегія розвитку освіти в процесі реалізації нової ідеології управління суспільством

Сутність стратегії розвитку цієї найважливішої культурної сфери самоорганізації суспільства полягає у всьому сприянні самореалізації учня, студента не тільки в процесі навчання, але і в подальшому житті в інших трьох вищезазначених сферах життєдіяльності людини. І системі освіти тут належить ключова роль. Розглянемо це детальніше, з позиції корисності людини в суспільстві. Що ж є цінним кінцевим продуктом системи освіти? Яка за своїми якостями людина потрібна суспільству?

З позиції антропосоціального підходу до управління суспільством основними «споживачами» високих людських якостей є соціум (*родина; трудовий*

колектив; колектив у навчальному закладі; соціуми зовнішнього спілкування: вулиця, громадський транспорт, сусіди, зібрання та ін.), роботодавець (держжава, приватні підприємства, акціонерні товариства й ін.) і, нарешті, людина потрібна самій собі для здійснення своєї життєвої програми й виконання обов'язків громадянина своєї держави.

Тепер потрібно з'ясувати, які вимоги ставить кожен «споживач» до людини, включаючи власне *его*.

Яка людина потрібна сама собі?

Зрозуміло, та, яка самореалізується передусім у трудовій діяльності (згадаймо думку українського духовного практика Г. Сковороди про те, що людина буде щаслива, коли знайде споріднену працю). Виходить, людині треба допомогти в цьому. А що потрібно людині, аби вона з задоволенням працювала? Очевидно, гарна винагорода за працю, щоб задовольнити свої життєві потреби. Крім того, праця повинна бути «улюбленою», відповідаючи здібностям і діловим якостям. Для цього людина повинна добре знати свої здібності й характерні риси особистості – пізнати себе. По-третє, потрібні толерантні взаємини і з керівником як уповноваженим роботодавцем, і з колегами. Будувати такі взаємини належить свідомо, добре знаючи себе й інших (варто пам'ятати: люди ставляться до тебе так, як і ти до них).

Яка людина потрібна роботодавцю?

У першу чергу конкурентоспроможна, тобто компетентна, яка володіє професійними знаннями, навичками, уміннями. А ще фізично здорова й творча (здатна самостійно розв'язувати завдання в умовах, що змінюються,), і, зрозуміло, моральна й надійна, яка поважає колег і вміє жити в ладу з колективом.

Яка людина потрібна сім'ї й соціуму?

У першу чергу, моральна, яка глибоко поважає людей, що виявляється в доброті, чуйності, ввічливості, надійності. Людина має бути освічена, володіючи життєво необхідними знаннями, а також творча, з почуттям гумору, духовно й фізично здорова, аби створювала навколо себе атмосферу віри і впевненості.

Таким чином, можна зробити висновок, *що цінним кінцевим продуктом діяльності навчальних закладів є гармонійно розвинена особистість, яка добре знає себе*. На цьому й повинна будуватися стратегія розвитку всієї системи освіти, починаючи з дошкільного ступеня, пов'язана з формуванням (вихованням) такої особистості всіма можливими способами морального характеру.

Необхідність формування української моделі стратегічного управління освітою обумовлена тим, що ми живемо *не у правовій державі*. Саме правова держава виховує особистість через дотримання законів моралі. Оскільки наш

правовий нігілізм глибоко закорінений у нашому менталітеті, на відміну від економічно й правово розвинутих країн Сходу та Заходу, на українську систему освіти покладається додаткове навантаження і відповідальність за формування людини як особистості й головної продуктивної сили суспільства з метою її кращої самореалізації у своєму суспільстві.

З'ясований таким чином цінний кінцевий продукт системи освіти дає всі підстави сформулювати такі важливіші елементи стратегії, як місію та стратегічні цілі (конкретні й вимірювані) діяльності навчальних закладів. *Місія системи освіти — сприяти самореалізації учнів, студентів протягом життя в умовах загальнолюдської моралі й національних традицій. Стратегічні цілі: підвищувати рівень знань, навичок, умінь, рівень морального, творчого фізичного розвитку й здоров'я тих, які навчаються, а також виявляти характерні риси їхньої особистості й їхні здібності.*

Використання *кваліметрії* (галузь знань про методи кількісної оцінки якісних явищ) дозволяє почати відстежувати всі вищезазначені параметри особистості кількісною мірою. Тим самим дається інформація для цілеспрямованої дії на формування особистості педагогічними й психологічними засобами. Оскільки кінцеві результати педагогічної діяльності батьків, вихователів дитячих садків, учителів початкової, середньої, вищої школи виявляється за допомогою кваліметричних оцінок у рейтинговому ряду.

В системі вищої школи через механізм цільового управління особлива увага надається підготовці конкурентоспроможного випускника, рівень конкурентоспроможності якого визначається ступенем відповідності його професійної компетентності, ділових і особистісних якостей паспорту професії.

При цьому варто приділити значну увагу підготовці управлінських кадрів — менеджерів, які в результаті повинні самореалізуватися в когорті управлінської еліти України в інтересах суспільства.

Нинішня правляча еліта не є зразком ціннісної еліти, представники якої мали б бути кращими з кращих. На жаль, існуючу еліту за її професійними, діловими та особистісними (в першу чергу, моральними) якостями можна віднести до псевдоеліти, що сформувалася в умовах бездіяного (корпоративно-власницького) управління й безвідповідальності за результати своєї діяльності.

Стратегія формування ціннісної управлінської еліти в Україні

Функціонально стратегію формування цінностей управлінської еліти в Україні можна розділити на два великі етапи.

Перший — відбір управлінських кадрів у кожній організації, в тому числі всередині політичних партій, за допомогою механізму управління за цілями й результатами. На цьому етапі природнім шляхом здійснюється розстановка кадрів по відповідних місцях, замість тієї частини управлінців і політичних діячів, які нездатні досягати суспільно корисних кінцевих результатів.

Другий — послідовне й довготривале формування управлінської еліти методом відстеження реальних здібностей і характерних особистісних рис дітей у сім'ях і в закладах освіти. При цьому формування гармонійно розвиненої особистості стає тією основою, на якій розвиваються здібності до управлінської діяльності.

Резюме

Нинішній Україні вкрай потрібна нова ідеологія управління суспільством і економікою. Ця ідеологія є сутнісним осердям формування громадянського суспільства, яке сприятиме самореалізації особистості на основі національних традицій в умовах загальнолюдської моралі. Оздоровлення національного генофонду в процесі формування такого суспільства й складає сутність національної ідеї та нової ідеології розвитку України, яка буде зрозумілою та близькою всьому народові. Зрозумілим стане (після певних роз'яснень) шлях реалізації цієї ідеології через запуск у дію механізму цільового управління в будь-якій організації, незалежно від профілю й масштабів її діяльності, але в першу чергу — в центральних органах державного управління.

Яка з партій чи хто з їх лідерів здатний осмислити і взяти на програмне озброєння цей новий ідеологічний курс не тільки для перемоги на чергових виборах, а головне для того, щоб зупинити руйнування України та вивести її на шлях культурного, економічного й політичного розвитку?!